

PAROLA

XXIV. évfolyam

A közösségi fejlesztőmunka folyóirata

2014/2. szám

TARTALOM

Megjelent! Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdelemben Önszerveződés és szakmaközi együttműködés – részletek –

<u>Aktivizálás</u>	3
<u>Kik vagyunk, mihez értünk?</u>	4
<u>Nem csak a szavak – Kapcsolatépítés művészeti eszközökkel</u>	5
<u>Az aktuális helyzet megértése, meghatározása</u>	6
<u>A települési közösség szélesebb körének bevonása</u>	6
<u>Közösséghiány, a szervezettség és a részvétel hiánya</u>	7
<u>Gondolkodjunk és cselekedjünk a települési közösség egészében!</u>	7
<u>Az elérendő minimum</u>	8
<u>A szolidaritás fejlesztése</u>	8
<u>Külön-külön, aztán együtt?</u>	8
<u>Több szakember, más módszerek? Színre lépnek az intézmények</u>	9
<u>Szolgáltató közösségek</u>	9
<u>Settlement</u>	11
<u>Szakmák és intézmények közötti együttműködés</u>	11
<u>Miért fontos a szakmaközi, intézményközi munka/együttműködés?</u>	12
<u>Miért nehéz a szakmaközi, intézményközi munka/együttműködés?</u>	13
<u>Tapasztalatok</u>	13
<u>Lépésvajaslátok</u>	13
<u>Részvétel a döntéshozatalban</u>	14
<u>Informális egyeztetések, nem hivatalos érdekkijárák</u>	15
<u>Szószólói szerep, érdekképviselet</u>	15

<u>Közvetlen civil érdekérvényesítés</u>	15
<u>A közösségszervezésről</u>	16
<u>A közösség szervezetségi szintjének emelése: önállósodás, intézményesülés</u>	17
<u>Zárszó</u>	17
<u>Peták Péter – Sebály Bernadett – Varga Máté – Vojtonovszki Bálint:</u> <u>Közösségszervezés hazai pályán</u>	19
<u>Bevezetés</u>	19
<u>Civil szervezeti versus állampolgári aktivizmus?</u>	19
<u>A magyar aktíva</u>	20
<u>Helyzet van...</u>	20
<u>Közösségszervezés: amerikai módszer, globális gyökerek</u>	21
<u>A közösségszervezés és a közösségfejlesztés viszonya</u>	23
<u>Értékek a közösségszervezésben</u>	24
<u>A közösségszervezés módszertana</u>	26
<u>A közösségszervezés lépései</u>	26
<u>Interjúmaraton</u>	27
<u>Első gyűlés, rendszeres találkozók</u>	28
<u>Kutatás és akció</u>	28
<u>Szervezetépítés</u>	29
<u>Közösségszervező építkezésünk kezdetei</u>	30
<u>Motorizálódó folyamatok</u>	30
<u>Épülő keretrendszer</u>	31
<u>Hogyan tovább?</u>	32
<u>Befejezésül</u>	33
<u>XVID Közösségi videózás az Újpalotai lakótelepen</u>	35
<u>Péterfi Ferenc: Kamera a közösség kezében</u>	37

Megjelent! Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdésben Önszerveződés és szakmaközi együttműködés – részletek –

A „Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért program szakmai koordinációja” program keretében (TÁMOP 5.1.3-09/1-2009-0002) 2014 májusában megjelent a címben jelzett módszertani útmutató.

A közösségfejlesztés és a Közösségfejlesztők Egyesülete számára fontos ez a munka, mert ez az első átfogó jellegű állásfoglalás és módszertani útmutató a mélyszegénységben élőkkel való közösségfejlesztő munkához.

Jelen összeállításunk a módszertani útmutató azon részeinek kér hangsúlyozott figyelmet, amelyek véleményünk szerint a leginkább számíthatnak rá, hiszen a legerőteljesebben tartalmazzák a Mélyszegénység program innovációit. Maga a kiadvány helyenként ismerteti korábbi közösségfejlesztő munkák eredményeit is, gyakorlati elméleti összefoglalók és módszertani leírások formájában, melyek a korábbi évek során önálló kiadványokban, vagy a Parolában már megjelentek. Az alábbi, figyelemfelkeltésnek és a hangsúlyok elhelyezésére szánt válogatásunk ilyen nem tartalmaz, legfeljebb hivatkozásokban. Megjegyezzük, hogy az első közlésre nagyon is alkalmas 5., Tapasztalati és közösségi tanulás c. fejezetet, terjedelme és újszerűsége miatt önálló Parola-füzetben fogjuk megjelentetni.

A Mélyszegénység program sok szempontból kísérletnek tekinthető. Egyedi benne az, hogy az egymásra épülés szándékával két különböző

pályázatot hirdetett meg. Az egyik pályázat célja, hogy szakmai támogatást nyújtson azon nyertes konzorciumok számára, amelyek a hátrányos helyzetű településekből kialakított 25 akcióterületen a programjaikat megvalósítják. A program másik egyedisége a kötelező szakmaközi együttműködés, mely esetünkben a szociális szakma, a vidékfejlesztés és a közösségfejlesztés alapelveinek és eszköztárának összehangolására vonatkozik.

Néhány adat a munkáról:

A projekt főpályázója az Autónia Alapítvány, konzorciumi partnerei a Közösségfejlesztők Egyesülete, a Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft. (korábban: VÁTI Nonprofit Kft.) és a Szociális Szakmai Szövetség voltak, s az Európai Unió támogatásával, s az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

A projektben folyó munka összegzéseként három módszertani kiadvány készült. Az elsősorban szociális szakemberek számára összeállított, [„Áttekintés a szegénységben élők társadalmi befogadását célzó fejlesztésekről”](#) című anyag a helyi projektek sikeres kezdeményezéseiről írt esettanulmányokat dolgozza fel.

A [„Térségfejlesztők a szegénység elleni küzdésben”](#) című módszertani útmutató bemutatja azokat a fókuszokat és tématerületeket, amelyeket a szegénység leküzdése érdekében érdemes bevonni a vidékfejlesztő, településfejlesztő munkába.

A most részleteket bemutató [„Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdésben - Önszerveződés és szakmaközi együttműködés”](#) című kötet pedig a közösségi megoldások iránt érdeklődők számára foglalja össze a közösségfejlesztés tapasztalatait a szegénységben élők integrációját célzó projekteknél. A kötet szerzői: Molnár Aranka, Peták Péter és Vercseg Ilona. Közreműködtek: Farkas Zsombor, Kóródi Miklós és Sain Mátyás.

A kötet tartalomjegyzékét, a felhasznált és ajánlott irodalomjegyzékét, és a kiadvány teljes szövegét ld. a fenti linken! A szerk.

Aktivizálás¹

...

A közösségfejlesztés fókuszában az érintettek saját ügyeikben való részvételének erősítése áll – ez hozza létre, illetve erősíti és mélyíti a közösséghez tartozást. **A módszertannak az a feladata, hogy minél több érintett kapcsolódását tegye lehetővé a helyi közösségi mozgalomhoz.**

A közösséghez tartozás kiépüléséhez számos, a helyi projektek egy része által szintén alkalmazott lépés vezet. Ilyen például:

- kapcsolatépítés,
- a bizalom építése,
- a kommunikáció szélesítése, a saját helyzet feltárása és megértése,
- a közös tevékenységek kereteinek meghatározása és ezek megvalósítása,
- továbbá
- a cselekvésekhez szükséges tudás megszerzése – informális, nem formális és formális tanulási alkalmak szervezése a képessé válás érdekében.

...

A mélyszegénységben élő emberek esetében hasonló lépésekre van szükség, ám a folyamat során figyelembe kell venni a szegények élethelyzetének sajátosságait is. Helyzetük számos olyan viselkedési formát (bezárkózás, látszólagos érdektelenség, indulatosság, elutasítás) alakított ki, amelyek megváltoztatása nem könnyű, de építeni lehet a kíváncsiságra és arra a várakozásra is, amit a program és a szakember megjelenése válthat ki. („Végre foglalkoznak velünk!”) E helyzet esetleg nagyobb türelmet, hosszabb ideig tartó kezdeményezést igényel a közösségfejlesztőtől, mint ha középosztálybeliakkal dolgozna. Emellett tele van a közösségfejlesztéssel szembeni túlzott elvárásokból adódó csapdahelyzetekkel (ami egyébként minden folyamatban jelentkezik,

csak itt talán nagyobb a tétje). Az újra és újra tisztázódó szerepek azonban sokat segíthetnek, és a kibontakozó közös cselekvés végül egyértelműsíti, hogy itt az érintettek önsegítéséről és önszerveződéséről, s nem mások jótékonykodásáról van szó.² Az ilyen helyzet azért is bonyolultabb az átlagosnál, mert a mélyszegénységben élők társadalmi környezetének közönyét, vádoló, ellenséges magatartását is le kell tudni küzdeni, az elutasítást megértő együttműködéssé kell alakítani. Ennek kialakításához hosszú, kitartó munkára, a célcsoport sikereire és a társadalmi környezettel történő folyamatos kommunikációjára van szükség. Ez akkor valósulhat meg, ha a helyi partnerek egy-egy program lezárta után is megtalálják a folytatás lehetőségeit.

Ami pedig e helyzetben az aktivizálást illeti, néhány módszertani következménnyel is számolnunk kell.

- Nem elég csak a célcsoporttal, az érintettekkel dolgozni, a társadalmi környezet ráhangolásával is számolnunk kell!
- A Mélyszegénység programhoz hasonló komplex beavatkozások során az érintettekkel való munkában a már kidolgozott közösségfejlesztési módszertanon felül új speciális módszereket is ki kell dolgozni.

Az új módszerek kidolgozása és bevezetése első megközelítésben legalább *két új szempont* érvényesítését követeli a beavatkozótól.

1. A fogalmi megközelítés mellett (közös nyilvános beszélgetések a problémákról) a problémák praktikus kezelésének előtérbe hozatala is fontos, vagyis szükség esetén a verbális kommunikáció melletti nem-verbális kommunikáció térnyerésének elősegítése is módszertani feladatunk.
2. Tudatos munkálkodás az érintettek és társadalmi környezetük *viszonyának alakításán*: a szakmaköziség és az intézmények közti együttműködés megteremtése, a helyi véleményformálók megnyerésére és közösségi folyamatban tartására.

...

¹Bővebben ld. az eredeti kiadvány 3. A mélyszegénységben élők bevonása és aktivizálása c. fejezetében!

²Bővebben lásd Vercseg Ilona (2011): *Közösség és részvétel* c. könyvének 131–136. oldalait a Képessé válás, képessé tételről és a 170–170. oldalig tartó részt a jó segítésről.

A változás létrehozásához először is *önbizalomra* van szükség.

Az önbizalom növelésének a közösségi munkában a *siker*es cselekvés a legfőbb forrása, mely pozitívan befolyásolja az önértékelést és a közösségi elfogadottságot is. Ennek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni akkor, amikor a marginalizálódás, a kirekesztés, az iskolai és munkahelyi kudarcok a gátlásosságot, az önbecsülés hiányát, következésképp a közösségi élettől való visszahúzódást építették ki.

Minél rosszabb helyzetben van egy közösség, annál fontosabb, hogy megtapasztalja magáról: maga is képes hozzájárulni a változásokhoz.

A sikeres cselekvések közé sorolható a közösség tagjai által elfogadott és méltányolt *tett* a közjóért. Például valamely szervezet, közösségi vállalkozás, közösségi szolgáltatás létrehozása és működtetése, a közösség képviselője a döntéshozatali folyamatban, egy esemény megszervezése, vendéglátás. Sikeres cselekvés lehet egy új szempontú bemutatkozás, megmutatkozás, amely *új szerepkör* kialakulását segíti a közösségben. A sikeres cselekvés növeli az embereknek a nemcsak önmagukba, hanem a közösségükbe vetett hitét is.

Az *önbizalom erősítése és a közösségi identitás* mélyítése nagyon fontos a hátrányos helyzetű csoportok esetében, és így a közösségfejlesztés elsődleges céljai közé tartozik. Az önbemutatás során, amelyre először a saját közösségben kerül sor, az emberek együtt tárják fel közösségük múltját.

De hogyan juthatunk el a tettig, s általa az önbizalom erősödéséig?

Kik vagyunk, mihez értünk?

Bemutatózó akciók szervezése, kiállítás rendezése önmagunkról, tematikus beszélgetések – e módszerek célja az önbemutatáson keresztül a helyi tudás felszínre hozása, a helyi identitás megerősítése, tartalmának megismerése és megismertetése, illetve az érintettek bátorítása a közösségi munkában való részvételre.

- Helyi családok mutatják be egy közös *kiállításon* személyes tárgyaikat – anyakönyvi kivonatok, háborús levelezés, oklevelek, kitüntetések, régi képeslapok és fotók, kézimunka, régi tárgyak stb.
- A közösség *gyűjti össze* a helyi természeti környezettel, termeléssel és gazdálkodással, hagyományokkal, nemzetközi kapcsolatokkal stb. kapcsolatos tárgyi emlékeket.
- A különböző érdeklődésű csoportok, klubok, szervezetek működése során gyakran derül fény arra, hogy vannak, akik egyes dolgokhoz jól értenek. (Akár valamilyen kézműves technikához, vagy valamely termék előállításához... Érdemes az így előállított termékekből *kiállítást rendezni*, s így megmutatni a település egészének is.)
- Múltam, családom, közössége(i)m története. Mit ünnepelünk a családban, és mit a közösségeinkben? *Tematikus beszélgetések* szervezése szokásokról, hagyományokról.
- Az önkifejezésnek-önbemutatásnak a *testi ügyességen alapuló készségeire* és tudására építhetünk; például sport, tánc, bűvészkedés, akrobatika és hasonló tevékenységek.
- Az önbizalom erősítéséhez hozzájárulnak a *közösségi beszélgetések*, ahol figyelnek az egyénre. Minden résztvevőnek számít a véleménye, elképzeléseik megjelennek a közösség tervei között. Szerephez jutnak az emberek, és olyan feladatuk lesz, amit kifelé is meg tudnak mutatni és ezzel bizonyítani, hogy ők is képesek a cselekvésre.

Ezek az eszközök a folyamat elején alkalmasak arra, hogy megerősítsék a közösség összetartozását, és új kapcsolatokat, beszélgetésfolyamokat indítsanak el. Később intézményesebb, állandósultabb tevékenységeket is felvállalhat a közösség (pl.: tankatalógus, tanulókör, párbeszéd körök, szívesség szolgálatok, KÖR – Közösségi Önszolgálat Rendszer, helytörténeti, településszépítő, környezetvédő, természetvédő, virágosító mozgalmak).

...

Nem csak a szavak – Kapcsolatépítés művészeti eszközökkel

A különböző művészetek is jól szolgálhatják az önkifejezést és önbemutatót, amely egymás elfogadásának, megértésének első lépése, s amelyből kifejlődhet a közös gondolkodás és a közös ügyeken való együttes munkálkodás.

Az alábbiakban három olyan közösségi művészeti eszközt mutatunk be, amelyeket Magyarországon is több helyzetben sikeresen alkalmaztak.

Közösségi falfestés

*A Mural Painting (közösségi falfestés) módszere.*³ A Parolából és interjúkból megismerhető módszerhez variánsok is kapcsolhatók, például 2013-ban a miskolci Avas-lakótelepen fiatalok-gyerekek festették ki a maguk képére a lakótelep egyik hosszú lépcsőjét, a Dialóg Egyesület szervezésében. Nem egészen ezt a módszert követve, de méltán vált híressé a bódvalenkei freskófal.⁴

Részvételi színház – közösségi színház

Az aktivizálásra, a közösségi problémamegoldás módszereként használhatjuk a *részvételi színházat*.

A *közösségi (vagy részvételi) színház* a társadalmi párbeszédet kívánja elősegíteni színházi eszközökkel, alkotó módon reflektálva a közösség problémáira, és megadva a közösségnek a lehetőséget arra, hogy ők maguk is reagáljanak a saját életükből felmutatott történetre, jelenségekre, szimbólumokra. A társadalmi problémák művészi

eszközökkel való felmutatása erős hatással van alkotókra és nézőkre egyaránt, és elősegíti annak megértését, hogy a dolgok sokféleképpen közelíthetők meg, s ha belehelyezkedünk mások életébe, onnan másként és mást látunk.

A részvételi színházi formák közül a legismertebb a *Fórum Színház*, melyet *Augusto Boal*, az *Elnyomottak színházának (Theatre of the Oppressed)* alapítója révén ismernek és használnak szerte a világon. A Fórum Színház alkalmas arra, hogy azok az emberek, akik kevésbé tudják írásban vagy szóban kifejezni érzéseiket és gondolataikat, drámai cselekvéseken keresztül tehessék meg ezt: az előadások során passzív befogadóból aktív résztvevőkké válnak. A darab szereplői általában nem profi színészek, hanem a közösség tagjai közül kerülnek ki, akikkel először megtanítják a színház nyelvét. Majd együtt elkészítenek egy darabot, amely a saját életükről, problémáikról szól, és amelynek nincs megoldása, vagy negatív a kimenete. Először ennek a bemutatására kerül sor, majd megismétlik a történetet. Ekkor már a nézők bármikor megállíthatják a játékot, beléphetnek és alakíthatják a történetet. Boal szerint, ha valakinek sikerül cselekednie és változást elérnie a színpadon elképzelt szituációban – ami nyilván sok hasonlóságot mutat a valódi élettel –, az pozitívabban áll a valósághoz is, és elhiszi, hogy képes a változtatásra.

Már Magyarországon is van néhány szakmai műhely, amelyik foglalkozik a Fórum Színház elméletével és gyakorlati kivitelezésével.⁵ Ha ezt a módszert választjuk, akkor érdemes bevonni felkészülésünkbe és előadásunk megvalósításba a már tapasztalatokkal rendelkező műhelyeket. A Fórum Színházzal nem ér véget a munka, a folyamat folytatódik az aktívvá vált emberekkel. A pozitív élményekre építve tovább lehet haladni a változás felé.⁶

³Részletes módszertani ismertetését ld. Katona Krisztina (2008): A mural painting módszer. *Parola*, 3.

A TÁMOP-programokban szerzett tapasztalataikat egy rövid filminterjúban osztottuk meg a Mélyszegénység program honlapján.

www.melyszegenyseg.hu/blog/htmls/mural_moral_mezo_csoport_pecsbanya.

⁴www.bodvalenke.eu

⁵Egy példa ezekből: Ásó, kapa, nagyharang – Ároktő, http://film.indavideo.hu/video/f_Aso_kapa_nagyharang_-_Arokto_1

⁶ld. a kiadványban az idevágó példát: Fórumszínház Észak-Abaújban

Kép és hang⁷

A kép-hang módszer során fényképezőgépet vagy kamerát adunk a közösség tagjainak kezébe, hogy az erre vállalkozók egymásról készítsenek filmet, fotókat, bemutatva, hogyan látják magukat, saját helyzetüket. Ez a módszer is alkalmas azokban az esetekben, amikor az írás és a szóbeliség nem erőssége a közösségnek, de a technikai eszközök segítségével kiválóan ki tudja fejezni magát. A módszer egyszerre alkalmas a közösség bevonására és aktivizálására, az identitáskeresésre, valamint a bevont közösséggel szembeni sztereotípiák oldására. Az így elkészült képekből szervezhetünk kiállításokat, a filmekből nyilvános vetítéseket, ami közelebb hozza egymáshoz az embereket. Kialakulhat így a bizalom, amelyre a folytatás során építeni lehet. Az alkotó tevékenység, illetve az alkotás eredményének bemutatása sikerélményt és pozitív tapasztalatot nyújtanak.⁸

Az aktuális helyzet megértése, meghatározása

A „jelenlegi helyzet” feltárása az eddigieknél talán még fontosabb feladat. A közösség saját vagy mások számára történő bemutatásakor ez óhatatlanul előtérbe kerül, hiszen az érdeklődőket, a potenciális partnereket elsősorban a jelenkori helyzetből adódó elképzelések érdeklik.

Alkalmazható módszer a *részvételi akciókutatás* saját helyzetre kidolgozott változata, amelynek során a közösség aktív tagjai és szakember(ek) közösen tárják fel a helyi közösség jellemzőit. Olyan kérdésekre keresik a választ, mint például: Milyen a kapcsolati háló a településen? Helyi hálózatok minősége (társadalmi tőke: összekötő, áthidaló, összekapcsoló); Hogyan gondoskodnak a szegények önmagukról? Hogyan segítik egymást? Milyen a szolidaritás a településen (informális hálózatok és társadalmi kötődések, kölcsönös

segítségnyújtás, sokszínűség)?; Vannak-e az érintetteknek felismert, közös érdekeik? Az így **feltárt tudást folyamatosan vissza kell áramoltatni a legszélesebb közösségbe** (bemutatni a helyi nyilvánosságban, csoportok és szervezetek találkozóin, közösségi eseményeken). Ez mozgósító erejű, és a helyi döntések előkészítésében is fontos szerepe lehet. Hangsúlyozzuk, hogy ehhez a munkához nem kell mindenkinek kutató szakembernek lennie. A Város Mindenkié Csoportban például hajléktalanok dolgoztak saját helyzetük feltárásán – ahogy ők mondják – szövetségeseikkel, jelen esetben fiatal antropológusok segítségével.⁹

Minden fejlesztés fontos előfeltétele a saját helyzet megértése, meghatározása – kik vagyunk, mi jellemezte és jellemzi most az itteni embereket és tájat, hogyan kerültünk ebbe a helyzetbe, mások is vannak-e ilyenben, ki(k) képesek és hogyan tudnak ebből kikerülni? Mit tudunk mi magunk is megtenni azért, hogy a helyzetünk, a gyerekeink helyzete megváltozzon?

A bemutatkozás és a helyzetértékelő beszélgetések szükségességét több közösségfejlesztői munka is visszaigazolta – hidat vert a múlt, a jelen és a jövő közé, és kijelölte a közösség általi fejlesztés irányát és nagyságrendjét.

A települési közösség szélesebb körének bevonása¹⁰

A közösségfejlesztés nem elsősorban az összekötő, hanem az áthidaló és összekapcsoló társadalmi tőkét akarja erősíteni a mélyszegénységben élők esetében, mert a társadalomhoz tartozás, az integráció csak ezek révén jöhet létre. Növelni szükséges tehát az elkülönülő, közömbös vagy gyakran ellenséges társadalmi csoportok közötti kapcsolatokat, egymás megértését és elfogadását. Elő kell segíteni a befogadás/elfogadás közös ügyként való felismerését, és el kell kezdeni ennek megvalósításán közösen dolgozni.

⁷Vándormozsi: www.commmunity.eu/vandormozsi/

⁸Példa a kiadványban: Kép-hang módszer a Csereháton

⁹http://avarosmindenkie.blog.hu/2010/11/02/magunkrol_48

¹⁰Részletek a 4., azonos című fejezetből

Nem elég csak a mélyszegénységben élőkkel foglalkozni, a közösségfejlesztőnek a meghatározó lokalitás egészével, a társadalmi csoportok véleményformálóival, az intézményekben dolgozó szakemberekkel, valamint a döntéshozókkal és a civil csoportosulásokkal, szervezetekkel egyaránt dolga van.

...

...az egy lokalításban élők valamennyien érintettek a fejlesztésben, legfeljebb nem mindenki ismeri fel a saját érintettségét. A közösségfejlesztési folyamatnak épp az a célja, hogy e felismerések megszülessenek, az elköteleződő egyének, szervezetek és intézmények száma bővüljön, az együttműködés kialakuljon.

...

Közösségihiány, a szervezettség és a részvétel hiánya

A Mélyszegénység program egyik célja a szegénységben élő emberek integrálása a település életébe, közösségébe. Tapasztalataink szerint a részt vevő települések nagyobb részén nem, vagy csak nyomokban működik a település egészére értelmezhető közösségiség. Kevés a találkozási alkalom, és lényegében nincs kommunikáció a létező közösségi csoportok között. Mindennek számos oka van, de a leglényegesebb a munkahelyek hiánya, amelyek korábban fenntartották az emberek közötti rendszeres kommunikációt, és közösségi alkalmakat is teremtettek. Ahhoz, hogy érdeklődés vagy érdek szerint, szabadon szerveződjenek csoportok, már nagyfokú önállóságra és tudatosságra van szükség. Ez nemcsak a mélyszegénységben élők körében, hanem más társadalmi csoportokban is hiányzik. **Feladatunk nyilvánvalóan a közösségihiány enyhítése.**

Gondolkodjunk és cselekedjünk a települési közösség egészében!

A közösségfejlesztő szakembernek a település egészében kell gondolkoznia és közösségi mozgásokat kell elindítania, figyelve arra, hogy a jobb helyzetben lévők és a kirekesztettek együtt gondolkodjanak közösségükről. Nem könnyű feladat ez, mert a másik csoport jelenléte könnyen távolmaradásra készíti az érintetteket. Nem mindegy, hol vannak ezek a találkozások, hisz a megszokott környezet otthonos mozgást, biztonságot jelent az embereknek, míg az idegen környezet erősíti a kirekesztettség érzését, a bizonytalanságot.¹¹

Az építkezésnek elsősorban a közösségi csoportokban és a ráhangoló nyilvánosságban kell folynia, aprómunkával. Az érintettek körében lezajlott sikeres önbemutató folytatódhat, például a településfejlesztő egyesület egyik ülésén, vagy az ifjúsági klub tagjai ellátogathatnak a szegénységben élő fiatalok bemutatkozására. Ha jól sikerülnek e találkozások, természetes a visszahívás; lassan szövetségeseket is találnak egymásban a résztvevők. A látogatásokról, azok tartalmáról a helyi újság, vagy ha ilyen nincs, a megyei újság mindig adjon hírt. Ennek révén talán elérhető, hogy a mélyszegénységben élők képviselőit meghívják azokra a fórumokra, összejövetelekre, ahol róluk van szó, de őket eddig nem kérdezték. Márpedig ha nincs közös beszélgetés a problémákról, nincs közös tervezés, akkor az ajánlott megoldások sem lesznek életszerűek. Olyan klisék jelennek meg, amelyeket a jobb sorban élők fogalmaznak meg megoldási lehetőségként.

Ez persze nem arról holnapra végbemenő folyamat. Az érintetteknek fel kell készülniük az ilyen látogatásokra, a részvételre, mert a „küldött” védtelenségében és felkészületlenségében hibákat követhet el, amelyek tovább terhelhetik az amúgy sem jó viszonyt.

¹¹Példa a kiadványban: Hogyan lehet a cigánytelepre csalogatni a településen élőket?

Fennáll a kisajátítás, az „ő a mi emberünk” szerepkijelölésének veszélye is. A legjobb, ha eleinte az érintettek kezdeményezik a meghívásokat, s közösségük bátorító többsében beszélnek önmagukról és elképzeléseikről. ...

Az elérendő minimum

...

A mélyszegénység térségi szintű kezelésének az lenne a megfelelő kimenetele, ha az az egész település ügyévé válna, és kialakulna a települések közötti együttműködés. (Persze önmagukban ezek az eszközök így sem lennének elegendőek a szegénység érzékelhető enyhítésére.) A program ideje alatt egyébként is nagyon nehéz térségi szinten szembeszállni a mélyszegénységgel, s ennyi idő alatt nem is lehet tartós és mély változást elérni, csupán a kezdő lépéseket lehet megtenni. Elérni azt, hogy a mélyszegénységben élők és a jobb módúak között elinduljon valamiféle párbeszéd. Mindemellett nagyon fontos, hogy fókuszba kerüljön a szegénység ügye, majd a települési/térségi szereplők tervezzenek közösen cselekvéseket a szegénység mérséklésére, s kezdjenek el tenni is azok megvalósulásáért. Nem segíti ezt a munkát, hogy a települések egy részének vezetése elzárkózik az elől, hogy szembenézzen a mélyszegénység problémájával. Tipikus példa, hogy adomány érkezésekor az önkormányzat nem vállalja fel azt, hogy kimondja, kik a valójában rászorulóknak, inkább mindenkinek juttat az adományból.

A mélyszegénységben élő emberek általában nem járnak fórumokra, így nem vesznek részt a beszélgetésekben akkor sem, amikor róluk van szó. A távolmaradásnak több oka lehet. Gyakran az emberek jelentős részéhez, esetleg éppen a célcsoporthoz, el sem jut a fórumok híre. Jelentős visszatartó tényező lehet, hogy olyan helyszínre szervezik a beszélgetést (pl. az önkormányzat dísztermébe), ahol a mélyszegénységben, kirekesztettségben élők nem érzik otthonosan magukat. A környezet, az ülésrend, a kommunikációs forma gátolja őket véleményük elmondásában, így inkább el sem mennek. A közösségfejlesztőnek figyelnie kell arra, hogy az ilyen eseményekre

felkészítse az embereket: úgy menjenek oda, hogy tudják, mit akarnak, tudják, hogy ezt hogyan mondják el, miből lehet engedniük, és mi az, amihez mindenképp ragaszkodniuk kell. Egy-két sikeres részvétel fórumokon elég önbizalmat tud adni ahhoz, hogy rendszeres látogatóivá váljanak ezeknek a találkozóknak. ...

A szolidaritás fejlesztése

A társadalmi szolidaritás kiépülésének, az elszigeteltség és a sztereotípiák oldásának módja, hogy kommunikáció jöjjön létre az egyének és a különböző csoportok között. Az ellenállás ugyanis sokszor abból fakad, hogy *nem ismerik egymást az emberek*, csak elképzeléseik vannak arról, hogy milyen lehet a másik, miközben valódi tapasztalataik nincsenek, mert nem állnak egymással szóba. A kommunikáció elindítása sohasem egyszerű, de ebben a konfliktusos, előítéletekkel terhelt helyzetben talán még a szokásosnál is nehezebb.

A közösségi beszélgetésekre szóló egyetlen meghívásra vagy meghívó kiküldésére nem fognak eljönni az emberek. Ahhoz, hogy sikeresek legyenek a találkozók, más módszerekre van szükség. Fel kell térképezni a helyi társadalmat, azonosítani kell a különböző csoportokat. Majd meg kell találni e csoportokban a hangadókat, és be kell vonni őket a szervezésbe. Ha sikerül megnyerni az informális vezetőket, akkor a közösség nagy része hallgatni fog a közösségfejlesztőre: esélyt kezdenek látni a közösségi folyamatban, és elképzeléseikhez társakat keresnek, illetve mindennek hangot is adnak saját csoportjukban vagy a települési fórumokon. Az elköteleződő kulcsemberek rendszeresen találkoznak, egyeztetnek, és megállapodások szerint cselekszenek.

Külön-külön, aztán együtt?

Az együttműködés a mélyszegénységben élők és a jobb helyzetűek között kezdeményezhető úgy is, hogy a folyamat elején a közösségfejlesztő külön-külön dolgozik a két társadalmi csoporttal. Ezek

a külön zajló közösségi beszélgetések lehetőséget nyújtanak arra, hogy a csoportok felkészüljenek a találkozásra, a közös gondolkodásra és a közös munkára. Nagyon kell figyelnie a szakembernek: a két csoportban zajló közösségi beszélgetéssel ne az ellentéteket, a különállást erősítse, hanem az együttműködést készítse elő.

Több szakember, más módszerek? Színre lépnek az intézmények

Előfordulnak olyan települések is, ahol komolyabb ellentét alakult ki etnikai alapon, vagy egyszerűen a mélyszegények és a tehetősebbek csoportjai között, így hosszabb időre, többféle szakemberre van szükség a változás eléréséhez. A szakemberek először feltérképezik az elkülönülő társadalmi csoportokat, valamint a településen működő intézményeket, szervezeteket és a települési önkormányzatot is. A beszélgetések során felszínre kerülnek azok a problémák, gondok, amelyek a települést érintik, amelyekkel a különböző szereplőknek nap mint nap szembesülniük kell. A két társadalmi csoportban – személyes, majd közösségi beszélgetéseken keresztül – kiválasztódik a kulcsemberek csoportja, illetve felszínre kerül az is, hogy az intézmények, a szervezetek és a település vezetése milyen mélyen köteleződik el a folyamat mellett. A program iránt elkötelezettek számba veszik a problémákat; először közösen, majd a két társadalmi csoportban külön-külön is. Aztán elkezdődik a folyamatos munka, amely során feláll egy bizottság, amelyben mindkét csoportból ugyanannyi fő képviselteti magát. Ez a bizottság lesz az első időben az együttműködés kulcsa, ahol kiválasztják az ügyeket, amivel foglalkozni akarnak, és ahol az egyeztetések zajlanak a cselekvésekről. A bizottság tagjait választással is delegálhatják, amikor a társadalmi csoportokban résztvevők döntenek el, hogy kik azok közöttük, akik meghatározóak, akiket elfogadnak, akikben megbíznak annyira, hogy a képviseletüket rájuk bízják. A közösségfejlesztési folyamat során rendszeresen ülésezik a bizottság, megvitatják a cselekvéseket, annak módját, majd az információkat a bizottság tagjai visszaviszik a saját csoportjukba, ahol ezek alapján

elindulnak a cselekvések külön-külön, de ugyanannak a célnak az érdekében, és ugyanazonokon a lépéseken keresztül. A bizottsági megbeszélések mellett időről időre tartanak széles körű, mindenkinek szóló közösségi beszélgetéseket is, ahová mindkét csoport tagjait meghívják. A közös találkozások, beszélgetések eredményeképpen az ellenállás gyengül, a közösségi beszélgetések pedig egyre gyakoribbá válnak, és idővel átveszik a bizottság munkáját, az egyeztetések és tervezések települési szintre kerülnek. Ahhoz, hogy a közösségfejlesztési folyamat során ez bekövetkezzen, a társadalmi csoportok között felhúzott fal ledőljön, időre van szükség, akár több évre is.

....

Szolgáltató közösségek¹²

A közösségi fejlesztőmunka során jellemzően új szolgáltatói tevékenységek jönnek létre, s a feltárt igények és kapacitások hatására a meglévőeknek is módosul a profilja. Gyakran maga a közösségi beavatkozás is egy szolgáltatáshoz kötődik, vagy egy szolgáltatás létrehozásával indul, például egy közösségi színtér megnyitásával, újranitásával.

Ha *közösségi szolgáltatásról* beszélünk, a tevékenység tartalmától függetlenül is sokféle dolgot érthetünk alatta. Mivel a közösségfejlesztés alapja a bevonás, aktivizálás, a részvétel lehetőségének biztosítása, a közösség aktív részvételének fokozása, szerveztségének erősítése, ezért egy szolgáltatás közösségi jellegén elsősorban az olyan alárendeltségi viszonyok és magatartásminták megtörését értjük, amelyben passzív, kritikuss, ellátotti szerepeket alakítanak ki és tartanak fenn azok, akiknek a szolgáltatást nyújtják. A kölcsönösséget, az egyenrangúságot kell tehát szem előtt tartani, minél több fronton lehetővé tenni, és ösztönözni a bekapcsolódást, a hozzájárulást (a szolgáltatás igénybe vevői és más szereplők felé egyaránt), hogy az egyén értékes lehessen közössége számára.

¹²A 6. Közösségi szolgáltatások c. fejezetből

A fenti cél fókuszban tartása mellett más, tágabb értelmű jellemzőknek is szerepe van a közösségi szolgáltatás meghatározásban. Fontos, hogy helyben, a településen legyen, hogy valós szükségletekre érdemben reagáljon, hogy az önkéntesség szerephez jusson, hogy erőfeszítéseket tegyen az érdekeltek körének bővítésére, hogy építsen helyi erőforrásokra, hogy a közösség szolidaritása, összetartozása megnyilvánulhasson benne, vagy a közösség saját kezdeményezése legyen. **Közösségi alapú szolgáltatásról akkor beszélünk, ha arra a közösségnek befolyása van és érzelmileg is azonosul vele, a sajátjának érzi.**¹³

A vidéki térségekben ott a legsúlyosabb az *intézmények, szakemberek, szolgáltatások hiánya*, ahol az esélyegyenltlenségek enyhítéséhez a legtöbb segítségre lenne szükség. Ugyanakkor ezek a térségek számos *célzott programnak, támogatásnak* is kedvezményezettjei. A stabil, hosszú távon jelen lévő, folyamatos személyes kapcsolatokat fenntartó szolgáltató intézményrendszer forráshiányos, gyenge, változó jogszabályi és finanszírozási viszonyok között küzd a túlélésért, miközben ad hoc módon érkeznek források, távoli szereplők által koordinált rövid projektek keretében – előkészítetlenül, kampányszerű mentőakciókként és adminisztratív kötelezettségként. De vannak jó példák is a hosszú távú folyamatos építkezésre, amikor a komoly vízióval, helyismerettel, felkészültséggel, elkötelezettséggel rendelkező vezetők képesek olyan szakmai stábot és menedzsmentet kialakítani, amely a lehetetlen és változó feltételek dacára érzékelhetően javítani tud a helyi közösség életén. Ez azonban kivételes emberek érdeme, és sajnos jellemzőbb a hozzá nem értés, a tájékozatlanság, ami gyakran kirekesztő és felelőtlen magatartással párosul. A legrászorultabbak tömegei nem jutnak megfelelő segítséghez ahhoz, hogy változtatni tudjanak életükön, még ha kliensként vagy indikátorként szerepelnek is a megfelelő elszámolásokban. A mégis

elérhető – jellemzően elégtelen – szolgáltatások is gyakran *szelektíven működnek*, legyen az ok akár kapacitáshiány, eredménykényszer, vagy kifejezetten a kirekesztő hozzáállás. A tájékozottabb, együttműködőbb, „könnyebb” ügyfelek előnyben részesülnek, a legszegényebbek pedig a közösségi házból és a települési rendezvényekről is kiszorulnak.

A szegénység elleni küzdelemhez társadalmi szolidaritás, állami szerepvállalás, koordinált és erős intézményrendszer, tehát külső segítség is szükséges, mert a helyi közösség, pusztán saját erőforrásaira támaszkodva, nem képes kitörni nehéz helyzetéből. Az önszervező, önszervező kezdeményezések jelentősége a helyi kapacitásépítés, ám ez nem pótolja a strukturális problémákra válaszoló állami beavatkozást, viszont hozzájárulhat akár a támogatások jobb hasznosulásához is.

Az új helyi szolgáltatások kialakítása és a meglévő, elérhető szolgáltatások szempontjából egyaránt meghatározó, hogy a fejlesztő szakember és a helyi aktív magot alkotó emberek által együttesen elindított folyamat során megtörténjen az igények, a személyes érdekeltségek és az erőforrások, a helyi cselekvőképesség feltárása és nyilvános megfogalmazása. Ezzel *párbeszédet indítanak* a helyben élő, számottevő intézményes és informális szereplők, valamint a helyi közösségben befolyással nem rendelkező csoportok között, együttesen teremtve meg a helyi közélet nyilvános fórumait. Mindez visszajelzést, felajánlásokat, javaslatokat és új együttműködési lehetőségeket teremt a területen szolgáltatásaikkal már jelen lévő intézmények számára.

A fejlesztő szakembernek már az első találkozótól kezdve törekednie kell az *önszerveződés* erősítésére. Építsen rá, generáljon együttműködést a találkozó helyszínválasztásától a résztvevők gyerekeinek szervezett, a felnőttekével párhuzamos programjaiig. Építeni kell minden olyan előzményre, szokásra, amelyben a helyi lakosok közötti együttműködések, kölcsönös segítségnyújtások, szívessegek teret kapnak, és újabb ilyenek létrejöttét is bátorítani szükséges. Minél több hasznos szereplehetőséget sikerül kialakítani az események, közösségi alkalmak, tevékenységek, beszélgetések tervezése, előkészítése, szervezése, lebonyolítása körül, annál több ember

¹³Példa a kiadványban: Önkéntes játszóház Kenézlőn. A Kenézlőn készült kisfilm megtekinthető az alábbi linken: http://melyszegenyseg.hu/hirek_az_akcioteruletekről/htmls/onkentes_alapon_megvalosul_o_jatszohaz_kenezlon

kapcsolódhat be aktívan, akik így sajátjuknak érezhetik a kezdeményezést, és kialakulhat bennük az elköteleződés a folytatásra.

Ezek az apró lépésekben, mindig a következő felmerülő nehézség leküzdésére szervezett, önszervező módon megvalósuló közös tevékenységek már a közösségi szolgáltatásokhoz vezető útnak tekinthetők, amennyiben olyan új magatartásmintákat terjesztenek, segítenek meghonosítani és begyakorolni a kezdeményezők és újabb csatlakozók körében, amely nem kiszolgál és alárendel, hanem a hozzájáruláson, az egyenlő részvételen – általánosabban – a *közösségvállaláson* alapulnak. Az így kialakuló kompetenciáknak kulcsszerepük van abban, hogy amikor a közösség problémáinak rangsorolására, a célok és feladatok meghatározására kerül sor a folyamat során, bátran vállaljanak olyan ügyeket, amelyeket a közösség saját maga lesz képes kezelni és megoldani, vagy merjenek olyan helyi igényekre épülő szolgáltatásokat tervezni, amelyek az elérhető intézmények segítő közreműködésével, külső támogatások felhasználásával, de a helyi közösség tagjainak aktív közreműködésével és felügyelete alatt működtethetők.

A helyi közösségi szolgáltatások feltételeznek valamilyen közösségi színteret a tevékenység bázisául, s általában kis célcsoport széles körű igényeire adnak komplex válaszokat. Képzett szakemberek helyett lelkes és rátermett laikusokra építenek, akik számára tanulási lehetőségeket és szakmai vezetést szükséges biztosítani. A tevékenységek támogatásában, fenntartásában közvetlenebbül a helyi közösségi szolidaritás tud megnyilvánulni (akár személyes közreműködéssel és infrastruktúrával is), és közvetettebb módon a szélesebb társadalmi szolidaritás (elsősorban finanszírozás, esetleg szakmai vezetés vagy képzés formájában).

Az érintettek közösségi szerveződése, kapacitásaik fejlődése már az első lépésektől helyzetük jobb megértését, érdekeik megfogalmazását és kifejezését eredményezi, s ennek következménye a könnyebb hozzáférés és sajátos igényeik figyelembevételére kell legyen a számukra jog szerint járó segítő szolgáltatásokkal és ellátásokkal kapcsolatban. Hogy ez hogyan tud ténylegesen a helyi támogató szolgáltatások érzékelhető fejlődésében, erősödésében megnyilvánulni, az átvezet az

intézmények és szakmák közötti együttműködés témájához – amennyiben az illetékes helyi szereplőkben megvan a kellő jó szándék és elhivatottság arra, hogy szembenézzenek a kihívásokkal, amelyek a célcsoportjuk felől érkező jelzések formájában is nyilvánvalóak immár; vagy átvezet *a döntéshozatalban való részvétel* témájához, amennyiben jogaik érvényesítéséért és a méltányos bánásmódért az adott helyzetben küzdeniük szükséges.

Settlement¹⁴

...

Szakmák és intézmények közötti együttműködés¹⁵

A Mélyszegénység program előírta a szociális szakma bevonását, de a települési közösség életére még számtalan intézmény és szakma hat. Ilyenek például: *körzeti orvos, rendőrség, iskola, védőnő, családsegítő és gyerekjóléti szolgálat, művelődési ház, óvoda, kistérség/járás, önkormányzat, civil vagy nonprofit szervezetek, polgárőrség, önkéntes tűzoltó egylet, nyugdíjasklub stb., emellett nemzetiségi önkormányzat, falugondnok, munkaügyi kirendeltség, szociális gondozó, idősek klubja/napközi otthona, könyvtár.*

A közösségfejlesztő a települési közösség megismerése, feltérképezése során – amellett, hogy ajtókon kopogtat, hogy minél több személyes beszélgetést folytathasson, kapcsolatokat és bizalmat építsen, feltárja a helyi tudást és cselekvőerőt, megtalálja a véleményformálókat, informális vezetőket – hivatalos formában is felveszi a kapcsolatot a helyi intézményi szereplőkkel. Vagyis nemcsak a sok embert ismerő pedagógussal, vagy a település problémáira rálátó és jövőképpel rendelkező képviselővel beszélget, hanem „az” iskolával, „az” önkormányzattal stb. rendszeres formális viszony kiépítésére is

¹⁴A settlement hazai irodalma gazdag, ezért ehelyütt csak felhívjuk a figyelmet a Mélyszegénység program settlement-vonatkozásaira, ld. a kiadványban! Példa: A „Hét falu” közösségi házak környékén, uott!

¹⁵7., azonos című fejezet

törekszik. A hivatalból információkkal, szolgáltatásokkal, lehetőségekkel rendelkező, a helyi ügyekben érdekelt szakmákat, intézményeket igyekszik a közösségfejlesztési folyamat elkötelezett támogatóivá, résztvevőivé tenni. Így a gyakorlatban a közösségfejlesztő beavatkozása olyan párbeszédet alakít ki, amely új viszonyokat hoz létre, új helyzetekben, új szereplőkkel. A találkozók megszervezésében a meghívás, a napirend és a finanszírozás tekintetében is felelősséget vállalnak a formális szereplők és a bevont lakossági csoportok tagjai – kezdeményező-készségük, érdekeltségük, lehetőségeik vagy feladatuk szerint.

A kapcsolatokat, a bizalmat széles körben, több szinten kell építeni, kezdeményezni, mivel nemcsak az intézmények nem tudják megoldani saját problémáikat a vonzáskörzetükön belüli együttműködés, összefogás nélkül, hanem – ami ennél fontosabb – a helyi közösségek sem tudják megoldani problémáikat nyitott és rugalmas intézmények nélkül. Szükséges, hogy a civil – önszervező, önszervező, önkéntes – kezdeményezéseket az intézmények erkölcsileg és szakmailag, a képessé tétel minden bekapcsolható eszközével támogassák, hiszen ennek számos hozadéka lesz az egyén, a közösség és az intézmények számára is.

Miért fontos a szakmaközi, intézményközi munka/együttműködés?

Az erőforrások csekélyek a probléma és a feladat nagyságához, jellegéhez képest. Tágabb értelemben az egyenlőtlen esélyek mint probléma, vagy a társadalmi integráció mint cél vagy feladat csak egy sokkal szélesebb horizonton látható be, mint ami az ágazati rendszerben specializálódó alapellátást, szolgáltatást nyújtó szereplőknek adott a napi tevékenységeik során. Az egyre jobban és pontosabban körülhatárolt szakmai, intézményi fókuszok, kompetenciák végül is egy szűk „lőrészerű” rálátást biztosítanak a települési problémák egy-egy

meghatározott szeletére és végső soron így a „humán szolgáltatás” a saját szerepei szerinti szeletekre bontja az egyes embert is (tanuló, beteg, rászoruló, gyanúsított stb.).

A települési közösségben érintett, feladattal, felelősséggel felruházott intézmények, szolgáltatók, szakmák/szakemberek közötti koordináció, összefogás abból a szempontból is nagy fontosságú, hogy ezek egyes, jól körülhatárolt *célcsoportjai* együttesen, tágabb értelemben a *helyi lakosság egészét* teszik ki, és valószínűleg éppen ez az a szint, ahol a kívánatos változásokat elérni, mérni, kimutatni lehetne. A települési életminőség javulása egy olyan összetett tevékenységet feltételező komplex cél, amelynek már a megfogalmazása kifizetése, megtervezése is javíthat a napi alaptevékenységek kilátástalanságán. Bármilyen pozitív elmozdulás pedig rögtön jobb kondíciókat teremthet a humán szolgáltató szakemberek napi munkájához, eredményesebbé válhat segítő tevékenységük.

További érv a szakmaközi, intézményközi munka mellett, hogy az eltérő nézőpontok, megközelítések, lehetőségek megismerése inspiráló lehet a résztvevők számára. Az eltérő hátterek, tudások, és az egymáséval különböző feladatok ellenére éppen az azonos vagy hasonló terepen dolgozók lehetnek azok, akik megérthetik egymást, és a másik szereplő minden nehézségében saját nehézségeikre is ráismerhetnek. Mint ahogy felismerhetik azt is, hogy egyesíthetnék erőiket, hogy közösen mozgósítsanak újabb erőforrásokat annak érdekében, hogy hatásuk lehessen a települési közösség egészére is. Ennek révén, végső soron, saját szakmai vagy intézményi küldetésüket teljesíthetnék be. Az együttműködés a szolgáltatások fejlődésén túl olyan előnyökkel járhat, mint az egyes „ügyfelek” képessé tételének, képessé válásának folyamatát szervezése a támogató, segítő szakemberek közötti egyeztetés eredményeként, vagy hogy az intézmények a *teljes embert*, s nem pusztán a szolgáltatásaik szempontjából ellátásra szoruló ügyfelet látják az érintettekben.

Miért nehéz a szakmaközi, intézményközi munka/együttműködés?

Az intézmények, szakmák közötti együttműködés kialakításának nehézségei nem különböznek attól, amit bármilyen új együttműködés kialakítása, vagy már kialakult működési vagy munkamódok megváltoztatása kapcsán tapasztalhatunk. Ezek a megnevezhető nehézségek ráadásul ebben az esetben is éppen azok, amelyek egyúttal a koordinált közös munka szükségességét is alátámasztják. Alapvető nehézség a kapacitáshiány. Kevés az intézmény, kevés a szakember, a mégis elérhető szereplők belső problémákat, válságokat próbálnak kezelni változó környezetben, változó feltételek és elvárások mellett, forráshiányban, adminisztratív kényszerek között. Felsőbb szintű támogatás, biztatás, közvetlen érdekelttség nélkül a kapacitáshiány ellene hat annak, hogy az intézmények komoly idő- és energia-befektetéssel valami új rendszernek az alapját kezdjék el lerakni. Egyúttal nem kedvez annak sem, hogy olyan szereplőket vegyenek számításba lehetséges partnerként, akiket valójában csak felszínesen ismernek, akikről elsősorban nehéz belátni, hogy milyen közös ügyük lehetne, és akikkel a bizalom kialakítása, az együttműködés alapjainak lefektetése nem hoz azonnali vagy rövid távú hasznot. Nem csak a napi rutin, hanem a társadalmi és politikai környezet sem kedvez a hosszú távú tervezésnek.

...

Tapasztalatok

Az előbbieken vázolt ellentmondásos helyzetnek megfelelően a Mélyszegénység program tapasztalatai is ellentmondásosak az ilyen együttműködések területén. Jóllehet ebben a programban elvárás volt a szakmaköziség, és a program ún. másodlagos célcsoportjaként a fent körülírt szereplők is nevesítve lettek, az egyes szakmai stábok saját megfogalmazása szerint az erre irányuló erőfeszítéseik nem értek el eredményt (vagy csak „papíron” jöttek létre, valós tartalom nélkül). Ugyanakkor más visszajelzések ellentmondani látszanak ennek a

sommás állításnak. Amikor a tapasztalatok azt mutatják, hogy a **szükséges intézményi nyitottság és kezdeményezőkézség elsősorban a vezető személyén múlik**, az arra is bizonyíték, hogy **megfelelő elkötelezettség esetén igenis tágíthatók a szűkre szabott intézményi mozgásterek**. Az is jellemző tapasztalata volt a Mélyszegénység programnak, hogy a különböző szakma- és intézményközi, vagy a döntéshozók összeültetését célzó fórumok, műhelybeszélgetések, kerekasztalok vagy képzések sikeresek voltak, és a résztvevők visszajelzései szerint igény mutatkozik az ilyen kezdeményezésekre. Miközben az együttműködéstől elzárkózó intézményi magatartásról számoltak be a helyi programok megvalósítói, azt is látni kell, hogy máshol éppen az intézményi szereplők voltak a kezdeményezők vagy partnerek a megvalósító konzorciumokban. Az olyan tapasztalatok is figyelmet érdemelnek, amelyek szerint merevnek és elzárkózónak mutató intézmények munkatársai nyitottak és érdekeltnek bizonyultak különböző informális együttműködési formák iránt.¹⁶

...

Lépésjavaslatok

A közösségfejlesztő elsősorban a kommunikáció, a kapcsolatok, a nyilvánosság fejlesztésével ér el hatást a települési közösségben. Főként ezek lehetnek a módszerei a szakmák és intézmények közötti együttműködés kezdeményezésére, erősítésére és bővítésére is.

Az együttműködés kialakításához először természetesen a kapcsolatfelvételt kell kezdeményezni (személyesen, a meghívó nem elég). Majd lehetőséget, alkalmat kell teremteni arra, hogy a felek minél jobban megismerhessék egymást. Ezek lehetnek kis közös projektek, közösen szervezett rendezvények, vagy alkalmi tevékenységek, olyan képzések, amelyek célzottan egy ilyen vegyes résztvevői kört szólítanak meg. Ezek a programok elősegíthetik, hogy felismerjenek olyan közös

¹⁶Egy példát - Közösségfejlesztési szemlélet a nagyecsedői szociális intézményben -, valamint a projektben dolgozók véleményét ld. a kiadványban!

érdekeltségeket, amelyek alapját adhatják a további együttműködés közös tervezésének és elvezethetnek a tevékenységek egyeztetéséig, a közös cselekvésig. Ahhoz, hogy ezek a lehetséges lépések az érintettek által vezetett folyamatá szerveződhessenek, fontos eszköz lehet az, ha a fejlesztő szakember gondoskodik a találkozók rendszerességéről, ha az eredményekről emlékeztetők, összefoglalók születnek, amelyek mindig eljutnak azokhoz a szereplőkhöz is, akik éppen (még) nem tudnak részt venni a közös gondolkodásban.

...

A hatékony közös munka érdekében a szolgáltatások munkatársait számos dologra kell felkészíteni, amelyek közül a legfontosabbak a következők¹⁷

- Elsősorban annak felismerésére, hogy szakmájuk különbözik a többi szakmától, de egyenrangú azokkal. Ezt nem könnyű elérni, hiszen a különböző szakmák képviselőinek más-más státuszuk van a társadalomban, gyakran más a szociális hátterük, az oktatásuk, képzési idejük különbözik egymástól és a fizetésük, munkakörülményeik is eltérőek.
- Másodsorban fel kell ismerni azt, hogy minden szakmának megvannak a maga szerep-, hatalmi, befolyásolási és felelősségi határai, s hogy a szakmaközi munkastílus elkerülhetetlenül ezek tüzetes vizsgálatához. Továbbá az „ügyfelek” szakmaközi ellátása érdekében minden résztvevő szakma kész kell legyen arra, hogy hatalmi pozícióját feladja és másokkal megossza.
- Harmadsorban minden szakmának késznek kell mutatkoznia arra, hogy értékelni tudja a többi szakma hozzájárulását az ellátások, szolgáltatások megvalósításához. Azaz a szakmaközi ellátásban minden szakma azonos értékű hozzájárulást nyújt, ami nem jelenti szükségszerűen azt, hogy ezek költsége is ugyanakkora lenne a dolgozó vagy a szolgáltató szervezet számára.

Mindehhez a szolgáltatásnyújtás átfogó jellegének megértése, illetve az erre való érzékenység és ennek a megközelítésnek az oktatása szükséges, valamint hajlandóság és készség arra, hogy az ember

¹⁷Hopkins, Tom (2001): Interprofesszionális – rövid történet és áttekintés alapján. In Somorjai Ildikó (szerk.): *Amivel még nem számolunk...* Interprofesszionális együttműködés és szociális munka. Győr–Budapest: Széchenyi István Főiskola – Kávé Kiadó.

gondolkodásában megnyíljon a többi szakma perspektívái felé azért, hogy összetettebben tudja megérteni a problémákat; képes legyen az együttműködő és az együtt dolgozó részvételre a gondozás és az ellátás gyakorlatában.

Részvétel a döntéshozatalban¹⁸

A Mélyszegénység program egyik kimondott célja volt, hogy a mélyszegénységben élők érdekei és szempontjai jobban megjelenjenek a döntéshozatal és a tervezés helyi és térségi intézményeiben. A közösségi integrációt célzó programnak ezért a mélyszegénységben élők mellett úgynevezett másodlagos célcsoportjai voltak a helyi közigazgatás és ellátás intézményrendszerének szereplői. Ennek a másodlagos célcsoportnak egy szűkebb köre civil szervezetekkel és projektmunkatársakkal a Mélyszegénység program megvalósításában érintettként és lebonyolítóként is részt vett.

A programokban megvalósuló számos találkozás, egyeztetés, kiadvány révén a korábbihoz képest sokkal több információ áramlott az akcióterületeken, és a programban végzett tevékenységek kapcsán személyes, szakmai és szervezeti kapcsolati rendszerek épültek ki vagy fejlődtek tovább. A Mélyszegénység program kapcsán általában **nem jöttek létre olyan tiszta helyzetek, amelyben elmondható lenne, hogy helyi döntéshozói körök ennek hatására váltak volna érzékenyebbé és elkötelezettebbé legszegényebb választóik iránt.** Érdekegyeztetés elsősorban informális úton, kijárással módszerrel és leginkább a projekt megvalósíthatósága, technikai lebonyolítása érdekében történt.

...

A bonyolult helyi függőségi viszonyok és általában a demokratikus kultúra állapota miatt nyílt, átlátható nyomásgyakorlás, vagy olyan konfliktus, ami a nyilvánosság előtt zajló erőpróbaként jelent volna meg, jószerevel nem fordult elő a programban. De arra sem volt példa, hogy

¹⁸8., azonos című fejezet

közvetlenül az érintettek léptek volna fel szervezett módon a saját ügyükben. A szakmai stábok mint a helyi viszonyokba ágyazott és szolgáltatásokat nyújtó szereplők elsősorban együttműködő szerepeket alakítottak ki és gyakoroltak, amelyekben csak a legszükségesebb mértékben keverték konfrontatív elemeket. Mivel a program hatására a mélyszegénységben élők szervezettségi szintje és így érdekartikulációs képessége is emelkedett, érdemes itt az *érdekegyeztetési lehetőségek három útját* megvizsgálni. Emellett szót ejtünk még a *közösségszervezésről*, illetve a közösségi folyamat betetőzéséről: a *közösség önállósodásáról*, a közösség saját intézményeinek létrejöttéről.

Informális egyeztetések, nem hivatalos érdekkijáráás

„A nem hivatalos csatornákon keresztüli befolyásolás” személy- és helyzetfüggő, nincsenek írott szabályai, egyszerre ellenőrizhetetlen és eredményes. Nem demokratikus, ugyanakkor kultúránk része. Ma Magyarországon az emberek nem igazán hisznek abban, hogy a hivatalos folyamatok működhetnek, ezért gyakran keresnek egyéni kijáráásos utakat (ez alól a civil szervezetek gyakorlata sem kivétel). A nem hivatalos utakat használva magunk is hozzájárulunk azonban a demokratikus folyamatok hiteltelenítéséhez, a beléjük vetett bizalom gyengítéséhez. Esetünkben pedig különösen a megfelelő kapcsolatokkal és tekintéllyel nem rendelkezők további kirekesztéséhez.

Szószólói szerep, érdekképviselés

Gyakran állítják szembe a szolgáltató és érdekvédő funkciókat azzal, hogy ezeket nem lehet szerencsésen keverni. Ugyanakkor ezek mégsem zárják ki egymást, ráadásul az érdekképviselőhöz sem szükséges minden esetben konfrontatív taktikát választani. Egy szolgáltatásokat nyújtó szervezet érdekvédő szerepét éppen hogy hitelesebbé, megalapozottabbá teheti az érintett közösséggel való közvetlen és rendszeres kapcsolat. **Ha egy kiszolgáltatott, kirekesztett**

célcsoporttal foglalkozó intézmény fejlesztő szervezetként határozza meg önmagát, akkor saját tevékenysége, szervezőereje révén érdekvédelmi képességgel ruházhatja fel közösségét, illetve közvetlenül is be kell töltenie érdekképviselő szerepet.

Érdekképviselő, szószóló szerepében az érintettek helyett jár el, jogi képviseletet lát el, tárgyal a döntéshozóval. A folyamatban ügyfélként megjelenő érintettek érdekeit a szakember védi, képviseli, a hatalmi játszma a döntéshozó és a szakember között zajlik.

Nemcsak független jogvédők, hanem a társadalmi problémák elleni küzdelem más intézményes szereplői is próbálnak beleszólni az őket érintő kérdésekbe, igyekeznek hatást gyakorolni a szabályozások kialakítására, véleményezhetik a jogszabályokat a társadalmi egyeztetéseken keresztül, vagy éppen kezdeményezőként saját koncepciókkal, javaslatokkal állhatnak elő.

Nyilvánvaló, hogy kirekesztett közösségekkel foglalkozó fejlesztő szervezeteknek van dolga az érdekvédelem területén: nemcsak a közösség nevében föllépő érdekképviselőként, hanem a közösség saját érdekvédelmi képességének fokozása terén is. Ha közösségi alapon, a helyi igényekre, szükségletekre reagálva fejleszti szolgáltatásait, el kell, hogy jusson a hatalmi viszonyok (politika, gazdaság) közügyként való értelmezéséig, a változtatás szándékáig.

Közvetlen civil érdekérvényesítés

A demokratikus jogállamban a civil társadalom egyik funkciója a bennünket érintő döntések befolyásolása. Ez általában sem könnyű, de különösen nehéz a társadalmi kirekesztéssel sújtott közösségek esetében, melyeket a szegénység, a diszkrimináció, a lehetőségek hiánya megakadályoz a társadalomban való teljes körű részvételben. Ehhez a kirekesztettek bevonása a képessé tétel folyamatán keresztül vezet el. Mivel a kirekesztett közösségek többféle síkon is egyenlőtlenségek elszenvedői, ezért ebben a folyamatban az egyenjogúságért vívott küzdelem elkerülhetetlen.

A fejlesztés céljaként meghatározott közösségi integráció során a sok, egymással összefüggő problémával szembenező közösséget el kell tudni mozdítani a kirekesztettségéből az aktív társadalmi részvétel irányába, hogy aktív állampolgárként, szervezett közösségként szólhassanak bele az őket érintő döntésekbe.

A „képesse válás” azt is jelenti: tudnod kell felállni, képviselni önmagad, tenni a saját életedért. Sok minden szükséges ahhoz, hogy egy közösségi ügyben az érintettek valódi szereplővé váljanak, nyomást gyakoroljanak, kivívják az ehhez szükséges respektust, méltóságot, önbecsülést, kompetenciákat. Mindehhez szervezettség, képzettség, fegyelem, az emberi, állampolgári, jogok ismerete, a tájékozódás készsége és igénye, valamint stratégia és szövetségesek kellenek. Szót érteni a hatalom képviselőivel, szerepelni a médiában, összefogni más szervezetekkel, illetve megtartani a közösség egységes fellépését mind külön „szakértelmet” igénylő feladat, amelyeknél megjelenik a képzés, a tanulás iránti igény, akár informális, akár formális keretek között. **Ez a képessé tétel egyik sarkalatos pontja – a tudás megosztása a hatalom megosztásának egyik leghatékonyabb formája.**

A közvetlen civil érdekérvényesítés elősegítésére a fejlesztő szakember bizalomépítéssel, a vezetők beazonosításával és közösségi szervezet építésével teszi képessé az érintetteket arra, hogy nyomásgyakorlással kényszerítsék ki a megoldást a döntéshozóból. Az érintetteket nem ügyfélként, hanem közösségük tagjaként, a csoport vagy szervezet alapítóiként vonja be annak érdekében, hogy közös tájékozódás, az elképzelések egyeztetése, képességeik fejlesztése révén a hatalmi viszonyok megváltoztatásával találjanak tartós megoldást problémáikra. A küzdelem a döntéshozó és a közösség között zajlik, a közösség célja a döntéshozói cselekvés kikényszerítése.

A közösségszervezésről

A közösségi munkának egy másik megközelítése és módszertana a *közösségszervezés*. A közös megoldásokat, az egyetértést, együttműködést szorgalmazó közösségfejlesztéshez képest

a közösségszervezés sokkal inkább fókuszál a politikai érzékenységre. Fő kiindulópontja az, hogy leszakadt társadalmi osztályokat, sérülékeny csoportokat tegyen hatalmi tényezővé kifejezetten annak érdekében, hogy demokratikus eszközökkel befolyásolhassák az őket érintő folyamatokat. A hatalom a cselekvőképességet, a társadalmi, politikai és gazdasági változáshoz szükséges erőt képviseli, amelyet elsősorban az érintettek szervezettsége hoz létre. Az így létrehozott érdekvédelmi szervezetek követelések formájában fogalmazzák meg a széles körű tagság közös érdekeit, erőforrásaikat pedig a döntéshozókra való nyomásgyakorlásra használják. Ideális esetben a szervezett közösségi csoportok már a döntések előkészítésénél is a tárgyalóasztalnál ülnek, a szükséges társadalmi változások eléréséhez azonban szükségszerűnek tekintik a konfliktust és a harcot. A közösségszervezők új helyi vezetőerők kifejlesztésén dolgoznak, koalíciók létrehozásában és kampányok szervezésében működnek közre.

A közösségszervezés gyökerei az Egyesült Államokba nyúlnak vissza, a módszer a nőjogi mozgalomból, a rabszolga-felszabadítási és a munkásmozgalomból táplálkozik. Alapvető célja a hatalom és az erőforrások igazságosabb újraelosztása. A közösségszervezés módszertanának alapjait Saul Alinsky dolgozta ki, ami az azóta eltelt közel egy évszázad tapasztalatai alapján jelentősen gazdagodott.

A közösségszervező megközelítésre, módszertanának alkalmazására nagyon kevés hazai példa van, meghonosításában és terjesztésében a Civil Kollégium Alapítvány vállalt kezdeményező szerepet.¹⁹

¹⁹A közösségszervezésről bővebben olvashat a következő webhelyeken: <http://kozossagszervezes.wordpress.com>, <http://szervezzesszervezodj.blogspot.hu>, www.civilkollegium.hu

A közösség szervezetségi szintjének emelése: önállósodás, intézményesülés

A közösségi fejlesztőmunka során létrejövő szerteágazó tevékenységeket, új kapcsolatokat, kapcsolódási pontokat, platformokat, kommunikációs felületeket, együttműködéseket, csoportokat a megfelelő alakulási, érettségi fázisban intézményesíteni, az elért eredményeket formalizálni kell. Az önszervező folyamatok életben tartásának, segítésének, a különböző helyi tevékenységek beindításának egy ponton túl szükséges feltétele új szervezetek életre segítése, közösségi szervezetek alapítása. Annak érdekében, hogy az új közösségi intézmények kialakulásával a demokratikus folyamatok erősödjenek, a szervezetek rugalmasak, a tagság nyitott maradjon, megfelelő tanulási lehetőségek biztosításával lehet az alkalmas technikákat megismertetni, a szükséges attitűdöket kialakítani.

A közösség szervezetsége azért is fontos, mert csak szervezett keretek adnak lehetőséget a közösség önmeghatározására, a célok kijelölésére, tervek készítésére és megvalósítására. A közösségi csoportok alakulása és a programok fejlesztése tehát szoros összefüggésben van a szervezetség kérdésével, „a szervezetség magas szintje pedig a feltétele a közösség megújulásának, alkalmazkodóképességének és változtatási hajlandóságának. Az atomizált, vagyis szervezetlen és közömbös helyi társadalom a végsőkig kiszolgáltatott és a függőségek rendszerében él. Az önmagát megszervezni nem képes közösség partnerévé sem tudni válni senkinek, a kezdeményezők magányos hősök, akik rendszerint elbuknak. Az a szintű szervezetlenség, ami még mindig általánosnak mondható a hátrányos helyzetű térségekben, gátja minden fejlődésnek.”²⁰

A helyi közösség szervezetségének kérdését nem lehet eléggé hangsúlyozni a külső kapcsolatok, a közösség képviselője szempontjából

(stratégiai partnerségek, nagyobb hálózatok, állampolgárok és intézmények közötti kommunikációs csatornák).

A megfelelő szervezetségi szint elérése a közösségfejlesztő visszavonulását, a folyamatból való kilépését is lehetővé teszi. A hátrányos helyzetű közösségek esetében azonban a szakmai segítségnyújtás nem szüntethető meg teljesen. A lehetőleg hosszú távon elkötelezett, (minél inkább) helyi szakemberek közreműködése továbbra is szükséges a koordinációban, az elakadások továbblendítésében, a folyamatok értékelésben, a továbblépés tervezésében, a döntéshozók és a jogalkotás befolyásolásában.

Zárszó

Vajon miben más a közösségfejlesztés, ha kifejezetten a mélyszegénységben élők közösségeinek fejlődését, megerősödését kívánja elősegíteni? A Mélyszegénység program tapasztalatai alapján megállapítható, hogy nem eszközökben és módszerekben, hanem ezek alkalmazásának hangsúlyaiban ragadható meg különbség. Nem feltétlenül egyszerűbb a középosztályhoz tartozó szomszédság (és nem utolsósorban a helyi értelmiség) bevonása és elkötelezése egy széles körű együttműködést célzó, ezen alapuló közösségi folyamatba, de gyorsabban elérhető a szervezetség magasabb szintje, amellyel képessé válnak a megfelelő érdekérvényesítésre és forrásbevonásra. Ugyanakkor az alább felsorolt – és a módszertani anyagunkban részletesen kifejtett – módszertani fókuszok nemcsak a társadalom peremén élők közösségfejlesztése kapcsán relevánsak, hanem más közegekben is egyre nagyobb hangsúlyt kapnak fejlesztőmunkáink során.

Amikor azt mondjuk, hogy nem kell más módszer, elsősorban arra gondolunk, hogy minden közösségi munka alapja a rengeteg személyes beszélgetés, a bizalom építése egyének, majd a közösség szintjén, az egyes csoportok felkészítése, hogy megértsék egymást – és ehhez bizony sok idő kell.

²⁰Vercseg Ilona (2011a): A közösségi munka folyamata és módszerei. In Nagyné Varga Ilona (szerk.): *Közösségi munka a családsegítésben*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 38–39. o.

A közösségi ház példájával könnyen megvilágítható, hogy mit jelent a hangsúlybeli különbség: egyrészt nyilvánvaló, hogy ilyen intézményre szükség van, függetlenül az egyes települések társadalmi helyzetétől. Másrészt könnyen érzékelhető, hogy ezek fontossága és szerepe nagyobb egy olyan közegben, ahol az egyéb szolgáltató infrastruktúra kiépületlen vagy elsorvad. Hiszen az ilyen településeken az emberek súlyosabb nehézségekkel néznek szembe, mint ott, ahol más erőforrások is elérhetőek, a kommunikáció, a társas élet iránti szükséglet más platformokon is kielégíthető.

A mélyszegénység elleni küzdelemben, amelynek során súlyos diszkriminációs problémával, rasszizmussal, szegregációval is szembesülünk, az alábbi módszertani fókuszokra érdemes odafigyelni a közösségi fejlesztőmunka során:

- A bevonásnál és később, az egyes csoportok, klubok működésénél külön figyelmet kell fordítani és erőfeszítéseket kell tenni arra, hogy szembemenjünk a szegregációs folyamatokkal. A heterogén csoportok együttműködése eredményesebb. (Lásd részletesen 3. és 4. fejezetet!)
- A kommunikáció írásos formájának mozgósító ereje általában is egyre korlátozottabb a közösségfejlesztésben. A mélyszegénységben élők esetében pedig azért is nagy a jelentősége az egyéb (ön)kifejezési formáknak, mert kompenzálhatja hátrányukat ezen a téren. (Lásd „Nem csak a szavak – Kapcsolatépítés művészeti eszközökkel” c. pont)
- Képesé válni a szükséges tudás megszerzésére – ez a cél léptékében több időt és munkát igényel. A közösség fejlődése

tanulási folyamat, mely a kirekesztettek önbecsülésének megerősítésétől az önálló tájékozódás készségéig és a kritikai gondolkodás igényéig kell, hogy vezessen. (Lásd részletesen az itt nem, csak a kiadványban megjelent 5., Tapasztalati és közösségi tanulás c. fejezetet!)

- A társadalom peremére szorult, elnyomott közösségek esetén az érdekérvényesítés is több erőfeszítést kíván, mint a megfelelő kapcsolatokkal rendelkező középosztálybeli közegben. (Lásd 8., Részvétel a döntéshozatalban c. fejezetet)
- A közösségfejlesztés mint szaktevékenység általában időleges beavatkozást jelent. Itt változó szerepekben ugyan, de maradnia kell a fejlesztőnek. Azután is szükséges további szakmai támogatás, ha már a belső vezető erők kifejlődtek. (Lásd a 8. fejezetben A közösség szervezetségi szintjének emelését!)
- Többször hangsúlyoztuk, hogy a közösségfejlesztés nem a megoldás, hanem egy hozzájárulás súlyos társadalmi problémák kezeléséhez. Széles körű együttműködés és felelősségvállalás, több intézmény és több szakma közös munkája kell, hogy háttérét adja a közösségi beavatkozásoknak. (Lásd részletesen a 7. Szakmák és intézmények közötti együttműködés fejezetet!)

A közösségfejlesztés végül is szemléleti változást céloz, amikor emberek együttműködését kívánja új alapokra helyezni, újraszervezni az adott településen azzal a céllal, hogy befogadóbb társadalmi környezetet építsen fel.

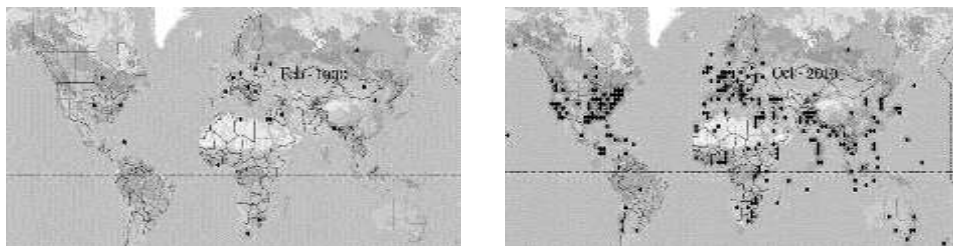
Peták Péter – Sebály Bernadett – Varga Máté – Vojtonovszki Bálint: Közösségszervezés hazai pályán – Közösségi munka kisebbségben, a társadalom perifériáján élőkkel –

Bevezetés

Civil szervezeti versus állampolgári aktivizmus?

Akik kételkednek abban, hogy korunk állampolgári világszerte elkezdtek felfedezni saját erejüket és az összefogásukban, tiltakozásukban rejlő lehetőséget, számukra meglepő vizuális élményt nyújthat John Beiler dinamikus térképe, amely 1979-től napjainkig egy folyamatként ábrázolja az egész világon megvalósult tüntetéseket, megmozdulásokat.¹ Két beszédes részlet:

*Tüntetések, megmozdulások a világban,
1990. február, 2010. október*

Forrás: *The Foreign Policy Group* (2013)

¹The Foreign Policy Group:
http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/08/22/mapped_what_every_protest_in_the_last_34_years_looks_like

Az aktivizmus újabb és újabb hullámainak elemzésével, figyelemre méltó összefüggéseivel sokan foglalkoznak, vannak, akik egyenesen a „tüntetések kora”-ként aposztrofálják a mostani időszakot², mások az „átlagpolgárok” hatalmának újrafelfedezéséről írnak (Forbrig 2011:6) a spanyol 15M, az Occupy, vagy a stuttgarti 21 vasút projekt kapcsán.

Joerg Forbrig imént hivatkozott előszavában kitér a demokrácia, részvétel és civil társadalom értelmezésére, ehelyütt és a közösségszervezés szempontjából az „átlagpolgároknak”, vagy inkább állampolgároknak, illetve az állampolgárok és a civil szféra (civil szervezetek, civil társadalmi szervezetek) kapcsolatának érdemes további jelentőséget tulajdonítani.

Éppen az állampolgárok nagyfokú politikai jellegű mobilizációja kapcsán arra gondolhatnánk, hogy a különböző közösségi érdekek védelmében és a döntéshozatal hatékonyabb befolyásolása érdekében az emberek (újra) otthont találnak a civil társadalmi szervezetekben, használva a létező struktúrákat, kapcsolatokat és felhalmozott tudást.

A valóság azonban éppen ennek ellenkezőjét látszik igazolni. A civil társadalmi szervezetek és az állami, továbbá üzleti szektor között rég ismert és nem csökkenő szakadékok húzódnak, ennél meglepőbb ugyanakkor e szervezetek és az állampolgárok közötti szakadék világszerte érzékelhető növekedése. A CIVICUS (Világszövetség az Állampolgári Részvételért) egy 2011-es tanulmánya kitér a posztkommunista országokra is, ahol következtetései szerint a civil társadalmi szervezetek nem váltak a részvétel választott eszközeivé a legtöbbek számára (CIVICUS–UNV 2011). A civil szervezeti modell a részvétel fenntartható csatornájaként és az elnyomó kormányok elleni bástyaként egyaránt megbukott.

²Maha Hosain Aziz – a CNN számára:
<http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/04/23/the-age-of-protests/>

A magyar aktíva

A kivételek és jó példák hangsúlyos elismerése mellett a mai hazai valóságban nehéz lenne ezekkel az állításokkal érdemben vitatkozni, ugyanakkor „civilként” azon is érdemes elgondolkozni, hogy Magyarországon léteztek e valaha (szélesebb körben is) érett kapcsolatok ezekben a relációkban. Miszlivetz Ferenc már a kilencvenes évek közepén „új világként” ír a professzionális NGO–król, amelyek jelentős része az államtól vállal át feladatokat, s melyeket hidegen hagy a civil ethosz. Az ethosz, amelynek a különböző értelmezések ellenére nyilvánvaló alapja a hatalom kontrollja, a döntések decentralizálásának elősegítése, a részvétel és beleszólás lehetőségeinek fejlesztése, vagyis „az állami– és pártpolitikai hatalom fokozottabb társadalmisítása” (Varga 1999:216). A hazai civil szektor jelentős és sokrétű fejlődése ellenére éppen ezeken a nyomvonalakon nem tudott tényezővé válni, a civil szervezetek társadalmi beágyazottsága és érdekérvényesítő képessége alacsony, nem tudják betölteni közvetítő szerepüket az állampolgárok ügyeinek sikerre vitelében. (Arató–Nizák 2012).

Ennek ellenére „tüntetések kora” Magyarországra is megérkezett, új szerveződési formákkal és módszerekkel, hirtelen változó terminológiával (fórumtechnika, tanács, flash-mob, akció, eRészvétel, protest, operation, kampány stb.), amelyek gyújtópontjában mind több esetben „átlagpolgárok” – diákok, érintettek, Facebook-csoportok – mozgósítanak. Annak ellenére, hogy a közösségi szerveződések, mozgalmak által felvállalt témák és ügyek számos esetben egybecsengnek a régóta ismert civil tematikákkal, az állampolgárok és a civil szervezetek közeledése eddig csak nyomokban érhető tetten, a civil szervezetek részéről inkább a neutralitás, legfeljebb a szakpolitikai jellegű megnyilvánulás érzékelhető. Úgy tűnik, hogy a civil szervezetek szerepvállalásához éppen a társadalmi talaj, a széleskörű beágyazottság hiányzik, az, ami bázist, háttérrel, s így magabiztosságot adhatna a civil értékek, akár forró ügyek progresszív felvállalásához. S ez a talaj talán éppen az aktivizmus új megjelenése nyomán kereshető. Mégis, a „civil talajfogság” reálisabb útja ma nem az országos ügyeket felvállaló mozgalmi szinten látszik valószínűnek, több okból sem. Amellett, hogy a hazai mozgalmak túl gyakorta válnak a politikai polarizáció áldozataivá,

az országos ügyek is túl távoliak a napi gondokkal küzdő állampolgárok többsége számára. A mozgalmaknak is gyenge az alulról induló szervezettsége, a helyi és országos szintek között itt sincsenek érett kapcsolatok. Pedig a szervezetek és a mozgalmak erejét is az érintettek és az érdekeltek minél szélesebb körű és magasabb szintű szervezettsége adja, amelyek – optimális esetben – kellő időben összekapcsolódnak, közös nevezők mentén. A közösségi (ön)szerveződés alapját pedig a közösségivé emelhető egyéni érdekek adják, amelyek érvényesítéséért hajlandók vagyunk felelősséget vállalni és cselekedni.

Éppen ezért a belátható ügyek mentén szerveződő helyi – vagy tematikus – aktivizmus erősítésében kell lépéslehetőségeket találni. Erre mind az „átlagpolgárok”, mind a civil szervezetek – és a mozgalmak – részéről növekvő igény és kényszer egyaránt mutatkozik.

Helyzet van...

A növekvő kényszer és igény aligha tekinthető meglepő jelenségnek egy olyan környezetben, ahol a döntéshozók iránti bizalom tartósan és kritikusan alacsony. Az Állampolgári Részvétel Hete során 9 éve végzünk nem-reprezentatív – de 2–6 ezer állampolgár megkérdezésével megvalósuló – felméréseket, melyek szerint az emberek nagyjából 80 százaléka „nem nagyon”, vagy „egyáltalán nem” bízik a politikusokban, a parlament negatív megítélése szintén 80 százalékához közelít.³ Az elmúlt években az EUROBAROMETER és a TÁRKI is mért bizonyos bizalmi javulást, utóbbi ugyanakkor 2013 végén is megállapítja, hogy „Magyarországra alapvetően a bizalmatlanság jellemző, nem bízunk sem az emberekben, sem az intézményekben, és alapvetően magas fokú korrupciót észlelünk.” (Keller 2013:6). Ez a kutatás azt is megállapítja, hogy az intézményekbe vetett bizalom javulása mellett minden más területen nőttek a társadalmi különbségek. Az általános bizalmi válság a jóléti rendszer működtetésének lehetőségeit is megkérdőjelezi, amelyben

³Éves Részvétel Hete felmérés eredmények: <http://reszvetelhete.net/csatlakozz/>

a civil társadalom kulcsszerepet játszik⁴. A szegénység, nélkülözés, kiszolgáltatottság növekedése jelenti a legvitathatatlabb kényszert újfajta közösségi válaszok beindítására, amelyek nem nélkülözhetik a társadalmi különbségek csökkentésének markáns igényét, és annak magabiztos kifejezését a helyi ügyektől építkezve a szélesebb körű témák felé. Mindez hangsúlyos szemléletváltást sürget a hazai közösségi munkában, amelynek egyik irányát a közösségszervezés hazai megközelítésének, formáinak és keretrendszerének megalapozásában látjuk.

Közösségszervezés: amerikai módszer, globális gyökerek

A közösségszervezés gyújtópontjában olyan közösségi szervezetek építése áll, amelyek demokratikus taktikákkal képesek erősíteni az elnyomott társadalmi osztályok és a jogfosztott csoportok hatalmi pozícióját. Noha a megközelítést jellemzően amerikai gyökerekkel ruházzuk fel, nem az amerikai közösségszervező programok lebbentették fel a fátylat a jogfosztott csoportok szerveződésének módszereiről.

Ahogy arra Denis Murphy is utalt saját ázsiai tevékenységével kapcsolatban, az ázsiai aktivisták már mindent tudtak a stratégiáról, a taktikáról, a tárgyalás művészetéről, amikor a közösségszervezés az 1960–70-es években amerikai szervezetek jóvoltából „megérkezett” a kontinensre (Rathke 2011:58). Ez természetesen az egész világon így van, a szakszervezetiségnek sok országban évszázados hagyományai vannak, és minden társadalomban mindig volt szegény és gazdag, elnyomott és elnyomó, és ennek okán időről-időre zajlott a tömeges szerveződés a hatalmi viszonyok átrendezéseért. A közösségszervezés

hozzáadott értéke éppen ezért Magyarországon sem (csupán) abban rejlik, hogy megvilágítsa egy olyan típusú érdekérvényesítés értelmét, mely széles közösségi bázison nyugvó demokratikus szervezetekre épít, hanem sokkal inkább abban, hogy módszeresen kidolgozott eszköztárát adja a már létező civil szerveződések, illetve mozgalmak kezébe. Alapos, gyakorlatias és tapasztalataiban kiválóan dokumentált módszertannal rendelkezik arra nézve, hogy hogyan építhető ki az a közösségi infrastruktúra, amely a megfelelő pillanatban egy mozgalom születésének bázisát adhatja.

Noha a közösségszervezés megközelítés gazdag hagyománnyal bír szerte a világon, azért ruházzuk fel mégis amerikai gyökerekkel, mert a módszertant először az Egyesült Államokban dolgozták ki. Megalapozójának egy amerikai kriminológust, Saul Alinskyt tekintünk, aki az 1930-as években kutatóként dolgozott Chicago szegénynegyedeiben. Egy, a Chicagói Egyetem támogatásával folytatott bűnmegelőzési program keretében olyan szomszédsági bizottságok alapításában vett részt, amelynek az érintettek lehettek a tagjai, és aktív beleszólással bírhattak a szomszédságban futó szociális bűnmegelőzési projektek jellegébe. Alinsky ezzel a céllal vetette be magát egy chicagói húsfeldolgozó üzem árnyékában lévő nyomornegyedbe, a Back of the Yardsba is, ahol interjúkat készített, hogy felmérje a hatalmi viszonyokat, illetve megismerje a közösségből azokat, akikre hallgatnak. Alinsky azonban többet akart egy bűnmegelőzési projektnél: olyan sok ügyet felvállaló, széles közösségi bázissal rendelkező szervezetet akart építeni, amely – akár a munkásmozgalmal együttműködésben – átrendezheti a negyedben uralkodó hatalmi viszonyokat. Ebből a szellemi fordulatból született meg 1939-ben a Back of the Yards Szomszédsági Tanács, illetve az a megközelítés, amit ma közösségszervezésnek hívunk. Alinsky zseniálisan ötvözte az adatfelvétel és a közösségi munka során alkalmazott kutatói módszereket és a szakszervezetek által használt szerveződési modellt.

A Back of the Yards Szomszédsági Tanács rövid időn belül komoly hatalmi tényezővé vált a negyedben, elsősorban azért, mert az etnikai és vallási alapon mélyen megosztott közösséget sikerült azáltal egységes „hadrendbe” állítania, hogy a közösség látszólag leginkább ellenérdekel

⁴Fukuyama szerint a sikeres gazdasági közösségeket minden társadalomban a bizalom fogja össze, és integráló hatását a civil aktivitáson keresztül fejti ki. „a liberális politikai és gazdasági intézmények életképessége a civil társadalmak egészségétől és dinamizmusától függ” (Fukuyama 1997)

tagjait, egy helyi sportlétesítmény vezetőjét, egy kommunista szakszervezeti vezetőt és egy katolikus püspököt tudott rávenni egy közös szervezet alapítására.

A harmincéves Alinsky a kezdeti győzelmen felbuzdulva nekilódult az Egyesült Államoknak. Megalapította saját szervezetét, az Industrial Areas Foundationt (IAF), újabb és újabb támogatásokat hajtott fel, és újabb és újabb közösség-szervezőket képzett ki, hogy különböző városokban próbálhassa ki a közösség-szervező modellt, hol kevesebb, hol több sikerrel. Az IAF kezdte el elsőként intézményesített formában terjeszteni a közösség-szervezés módszertanát, amelyet több más szervezet követett (ACORN International, Gamaliel Foundation, PICO Network), és amelyekén keresztül a közösség-szervezés folyamatosan formálódó amerikai modellje az 1960-as évektől fokozatosan eljuthatott Afrikába, Ázsiába, Európába és Latin-Amerikába.

A közösség-szervezőnek számolnia kell az interkulturális különbségekkel, a politikai berendezkedés sajátos jellegével, a közösség „demokratikus érettségével”, és a helyi viszonyokra kell szabnia a szerveződési modellt. Ahogy például a latin-amerikai közösségekben nem idegen, hogy a közösségi találkozóknak a szomszédságban lakó a saját házában adjon otthont, addig ez Kelet-Európában kevésbé bevett gyakorlat. Ahogy térségünkben az is sokszor meglepetést szül az emberekben, hogy egy civil szerveződés anélkül is teljes jogú szervezetté válhat, hogy nem kerül bejegyzésre. Gyakori, hogy az emberek – anyagi függőségük vagy éppen szocializációjuk okán – fenyegetőnek és ezért kontraproduktívnek érzik a döntéshozók számonkérését, és inkább hajlanak arra, hogy türelemmel várakozzanak a nyomásgyakorlás helyett. A közösség-szervezés alapja, a tagtoborzás is sok kultúrában idegen, mert adott esetben ismeretleneket kell megszólítani, vagy a szomszédokhoz becsöngetni és agitálni a csatlakozásra.

Minden fenntartás ellenére a közösség-szervezés képes legyőzni a kulturális különbségeket és a demokratikus deficitet, ahogy azt szerte a világon számos példa igazolja. Az ázsiai közösség-szervezés egyik

kiemelkedő példája az 1971-ben alakult Asian Committee for People's Organizations (ACPO), munkája eredményeképp Hong Kongban, Indonéziában, Indiában és Thaiföldön is gyökeret eresztett a közösség-szervezés. Utódszervezete a hajléktalan embereket, nyomornegyedekben élőket és szervezeteiket tömörítő Leaders and Organizers of Community Organizations in Asia (LOCOA).

Ami az európai gyökereket illeti, Kelet-Európában a National Democratic Institute jóvoltából 1996-tól indultak az amerikai közösség-szervező modellt népszerűsítő képzések, először Szlovákiában. A képzések hatására a modellel kísérletező szervezetek alakultak Lengyelországban, Magyarországon, Szlovákiában és Romániában a Bona Fides, a Civil Kollégium Alapítvány és az Életfa Segítő Szolgálat Egyesület, a Centrum Komunitného Organizovania, illetve a Centrul de Resurse pentru Participare Publica vezetésével. Részben ezek a szervezetek alapították az Európai Közösség-szervezők Hálózatát (European Community Organizing Network) 2008-ban, mely a közösség-szervezés európai népszerűsítését és szakmai háttértámogatását hivatott biztosítani.

Noha a közösség-szervezés Alinsky óta rengeteg irányzattal gazdagodott, a múlt és a jelen közösség-szervezői az alábbi néhány dologban biztosan azonos állásponton vannak:

- kik szerveződnek? – társadalmilag kiszolgáltatott, elnyomott helyzetben lévő emberek;
- miért szerveződnek? – át akarják rendezni az igazságtalan hatalmi viszonyokat, újra akarják osztani az erőforrásokat, bele akarnak szólni a döntéshozatalba;
- hogyan szerveződnek? – szervezeteket, hálózatot alapítanak, koalíciót kötnek;
- milyen taktikákat használnak? – demokratikus taktikákat, a nyomásgyakorlás és nyilvánosság erejét, amely, ha szükséges, túllép a törvény keretein, miközben erőszakmentes marad.

Ezek azok az elvek, melyek a 21. században is meghatározói lesznek a közösség-szervezésnek.

A közösségszervezés és a közösségfejlesztés viszonya

Mivel hazánkban a hálózati közösségi munka elterjedése során történetileg leginkább a *közösségfejlesztés (community development)* megközelítése erősödött meg, ezért nem meglepő módon a *közösségszervezéssel (community organizing)* is az ezt a beavatkozási formát művelő szakemberek kezdtek el behatóbban foglalkozni néhány évvel ezelőtt – természetesen számos, más területen is tapasztalatot szerzett szervezettel és munkatárssal közösen. Fontosnak tartjuk tisztázni a közösségfejlesztés és a közösségszervezés viszonyát, valamint szeretnénk bemutatni a közösségszervezés magyarországi aktualitását a hazai közösségfejlesztő tapasztalatok fényében.

A hasonlóságok vagy akár egyezések a közösségi munka napi gyakorlatán túl olyan elvi szinten is megjelennek, mint az (állampolgári) részvétel, valamint a demokrácia értéként való elfogadása. Mindkét megközelítésre jellemző továbbá, hogy elsősorban a civil társadalom önszerveződési képességének erősítésére irányul a tevékenységük, illetve hogy tanulási folyamatként és cselekvő viszonyként értelmezik a közösségvállalást, az aktív, elkötelezett csoportmunkát. Mindazonáltal a sok szemléleti és módszertani hasonlóság mellett elsősorban a hatalomhoz való viszonyban különíthető el egymástól a közösségi beavatkozás két eltérő megközelítése, a fejlesztés és a szervezés.

Hogy megragadhatjuk a *hatalomhoz való viszony* különbségét a szervező és a fejlesztő megközelítés között, látnunk kell, hogy a közösségfejlesztés célja szerint a települési közösség egészére irányul, tehát a lakosok (és szervezeteik), a helyi intézményi és gazdasági szereplők, valamint az önkormányzat között a kapcsolatok, a kommunikáció fejlesztésével segít életre új, közösségi erőforrásokat. Miközben a hazai viszonyok között a közösségfejlesztés elsősorban az állampolgárok szervezettségi szintjének növelésében és a korábbiál szélesebb körű közéleti szerepvállalásának elősegítésében éri el sikereit – tehát végül is a település civil társadalmára fókuszál –, azt is látnunk kell, hogy ennek egyik fontos oka az, hogy az üzleti és állami

(önkormányzati) szereplők kevéssé képesek partneri viszonyok kialakítására. A közösségfejlesztő megközelítés a „közjó” helyi tartalmát keresi és ennek érdekében egyetértést és együttműködést szorgalmaz az érintett felek között. Alapfeltevése tehát, hogy a modern társadalom három szektora egymás lehetőségeinek optimális kiegészítésére képes. A közösségszervező ezzel szemben a közélet arénájában zajló küzdelemként, harcként értelmezi a szektorok viszonyát, amelyben az állampolgárok szervezettség nélkül fegyvertelenek.

Ezzel az alapvető szemléletbeli különbséggel összefüggésben van egy másik markáns differencia, ez pedig a „*célcsoport*”. A szervező tevékenysége nem a települési közösségre, hanem a leginkább hatalom nélküliek (kirekesztettek, elnyomottak, jogfosztottak) csoportjaira irányul, őket támogatja abban, hogy szereplővé, hatalmi tényezővé válhassanak, ki tudjanak állni érdekeikért. Ezzel kapcsolatban fontos különbség még, hogy a két tevékenységfajta végzők mit értenek közösség alatt. A szervezésben, ellentétben a fejlesztéssel, a közösség nem feltétlenül lakóhelyi közösséget jelent, bár földrajzi dimenziója természetesen minden közösségi munkának van. Ahogy azt a módszertani részben részletesen kifejítjük, a közösségszervezést lehetséges ügy alapon végezni, az azonos társadalmi vagy intézményi problémával szembesülők bevonásával, közösséggé szervezésével.

A szervező megközelítés hazai aktualitását a több évtizedes magyarországi gyakorlatra visszatekintő közösségfejlesztés tapasztalatai felől több mozzanat is alátámasztja (ahogy a hazai aktivista, mozgalmi terület felől is).

1. A helyi hatalom képviselői szemében rögtön riválisként jelenik meg egy erősödő autonómiájú, a helyi közügyek terepére lépő közösség, amellyel szemben eszközökben változatos, de nem válogatós küzdelmet indítanak – a partneri viszony mint alternatíva csak kivételes esetekben jelenik meg. Ez a helyi fejlesztői folyamatokban visszatérő tapasztalat egyrészt visszaigazolja azt a szakmán belül közismert ténytet, hogy a közösségfejlesztés a helyi hatalmi viszonyokban is változást eredményez, másrészt viszont nemcsak a továbblépés akadályát jelenti, hanem az új közösségi kezdeményezés résztvevőiben is zavart, válságot okoz.

Az állampolgári hatalomépítésre lehet, hogy nem következményként, hatásként, hanem célként kellene tekinteni a helyi közösségi kapacitások erősítése során?

2. Amikor a demokrácia működtetésére, az önkormányzásban való részvételre bátorítunk (bizottsági, közgyűlési jelenlét stb.), fejlesztőként az az alapfeltevés vezet, hogy ez egy kölcsönös tanulási folyamat és munka a felek részéről, ami a helyi demokrácia szélesedéséhez vezet. A valóságban viszont nemcsak a társadalmi szervezetek jogi lehetőségei szűkülnek a döntés-előkészítés tekintetében, hanem egy visszafejlődés tanúi vagyunk, a döntések valójában nem a választott testületekben születnek, ott csak szavaznak róluk.

Úgy néz ki, hogy a mai viszonyokhoz jobban illeszkedő megközelítés, ha nem testületi és intézményi érdekartikulációval, hanem jól megválasztott célszemélyekre helyezett nyomással próbálkozunk – a közösségszervezés stratégiája szerint.

3. Nőtték a társadalmi különbségek és romlottak az egyes társadalmi csoportok közötti viszonyok. A közösségi folyamatok szervezése során egyre inkább illúzióvá válik a helyi társadalom integrációjának a megvalósítása. A könnyebben aktivizálódó középosztály intoleranciájának tompítása jelent kihívást a társadalom peremén élők egyenlő részvételének biztosítása helyett.

A kirekesztettségben és fokozódó reménytelenségben élők támogatására vállalkozunk tehát a települési közösség egészére vonatkozó korábbi megközelítés helyett?

Értékek a közösségszervezésben

Mint a közösségfejlesztéssel történt összevetésből látszik, a közösségszervezés a legtöbb társadalmi beavatkozási formához hasonlóan határozott értékorientációval rendelkezik. Beszélhetünk itt megközelítésről, vagy akár alkalmazott társadalomtudományról, véleményünk szerint mindig elsődleges fontosságú, hogy a társadalmi-politikai térben cselekvő szereplők tisztában legyenek és nyíltan felvállalják értékrendjüket, hiszen minden akciójuk értéktelített

világszemlélet alapján jön létre. Éppen ezért jobb esetben naivitás vagy tévedés, rosszabb esetben szemfényvesztés az értéksemlegesség mutatása részükről, legyenek bár állampolgárok vagy szakemberek.

A közösségszervezés véleményünk szerint szükségszerűen a szélesesen értelmezett demokratikus értékek védelmében lép fel, miközben határozottan a hatalommal nem rendelkezők, strukturálisan elnyomott emberek érdekeit veszi elsődlegesen figyelembe – legyen szó terepként akár egy országról, akár egy mikroközösségről. A hatalommal nem rendelkezők csoportja jelentheti a gyakorlatban az információktól megfosztott magyar állampolgárokat általánosságban, vagy akár az egy településen belül a szegregált cigánytelepen élőket is. Mindenesetre a fókusz túlmutat az általános liberális értékeken, úgymint a mindenkit egyaránt megillető emberi és állampolgári jogokon, mert az alapvető strukturális hatalmi egyenlőtlenségek elleni cselekvés van a középpontban. Tehát a közösségszervezés a kizsákmányolt csoportok igényeire igyekszik jogkiterjesztő, a döntéshozók felelősségét hangoztatva a jóléti államot megvalósító, baloldali programot kínálni. Mivel a jogkiterjesztés a szegénységben és kirekesztettségben élők esetében a szociális jogokat is célozza, ezért a közösségszervezés a különböző, méltó élethez szükséges javak dekommodifikációjával (oktatás, lakhatás, ivóvíz, közösségi terek stb.) bizonyos szempontból szembe megy a piaci kapitalizmus logikájával.

Éppen ezért mondhatjuk biztossággal azt, hogy bár a cikkünk további részében taglalt eszköztárat vonultatja fel, és hasonló tevékenységek alkalmazásával szerveződik például a hírhedt, többször betiltott Magyar Gárda Mozgalom és a szervezetet támogató Jobbik, aktivistáik és munkatársaik tevékenysége nem minősül közösségszervezésnek. Hiszen kirekesztő és rasszista szemléletük, valamint antidemokratikus elkötelezettségük szöges ellentétben áll a közösségszervezés értékrendjével, dolgozzanak bár a paranoid módon vélt vagy akár a valós hatalmi struktúra átrendezésén.

De mit is jelent a gyakorlatban a közösségszervezés demokratikus értékrendje? Hogyan valósul meg az elnyomottak érdekképviseletének elsődlegessége? Milyen dilemmákkal szembesülünk közösségszervezőként? A teljesség igénye nélkül sorolunk fel néhányat.

Először is, a létrejövő csoportok (közösségi szervezetek) tagjai autonóm módon, maguk határozzák meg az ügyeket, amikkel foglalkozni szeretnének és maguk hoznak demokratikus döntéseket a szervezet működésével kapcsolatban – tehát nem a közösségszervező szerepét vállalónak kell vezetővé válnia, hanem a csoportban legaktívabb tagoknak kell – nem hierarchikus értelemben vett – közösségi vezetőkké fejlődniük. A közösségszervező feladata ezen folyamat támogatása. Ezzel együtt a közösségszervező kötelessége az is, hogy a csoport tagjai elég információval rendelkezzenek ahhoz, hogy megalapozott döntést tudjanak hozni, azaz minél inkább értsék a problémák rendszerszintű összefüggéseit. Az autonóm programmeghatározás tehát nem azt jelenti, hogy "a közösség csinálja csak azt, amit akar". A kívülről érkező közösségszervező felelőssége, hogy új szempontokkal gazdagítsa a közösség látásmódját, miközben saját látásmódja is tágul annak megértésén keresztül, hogy a közösség tagjai hogyan definiálják problémáikat és milyen jövőképet tartanak elképzelhetőnek. Az érvek-ellenérvek mérlegelését segítheti a közös tanulás: érintettek (tapasztalati szakértők) vagy "felkent" szakértők meghívása, előtte közösen kérdések kidolgozása, témába vágó előadások, filmanyagok közös átbeszélése, belső képzések a közösség tagjai saját tapasztalatainak aktiválásához, feldolgozásához.

Véleményünk szerint a közösségszervező folyamatban is kiemelt szerep és felelősség értelmiségiként, erőforrásokkal, tőkékkel és hatalommal rendelkező aktorként felelősséget vállalni a társadalmi egyenlőség megteremtésében. A hosszú távú társadalmi változás, illetve az erőforrások hatékonyabb újraelosztása és a társadalmi osztályok közötti hídépítés érdekében a közösségszervezőnek nem lehet célja, hogy ebben a folyamatban saját tudását deaktiválja, és megfossza saját elképzeléseitől és szempontjaitól a közösséget (már amennyiben feltételezzük, hogy az ügyet érintő rendszerszintű elképzelései vannak), és gazdagítsa a csoportstratégiát, de az sem, hogy az érintetteket cselekvésre ösztönző céloknak ne próbáljon helyet találni a csoportstratégiában, arra hivatkozva, hogy esetleg túl partikuláris célokat határoznak meg.

A csoporton belül képződő hatalom egyenletes elosztása biztosítja a fenntartható és demokratikus működést. Annak érdekében, hogy a hatalom ne koncentrálódjon egy vagy néhány tag kezében, a csoporton belül széles körben megosztjuk az információt, a találkozők levezetésénél figyelünk arra, hogy mindenki szóhoz jusson, és a csoportbeli szerepeket is rugalmas osztjuk el (akár a szerepkörök rotációján keresztül), és ennek támogatására folyamatos képzéseket tartunk. Itt mindenképpen felmerül a csoport sikeressége és bevonó tevékenysége közötti ellentmondás is: ha sok különböző tehetségű és felkészültségű tag is kipróbálhat egy adott feladatot, akkor demokratikusabban oszlik meg a tudás és erősödik a csoportkohézió, de a csoporthatékonyság fizetheti meg ennek az árát. Éppen ezért finom egyensúlyt kell találnia a csoportnak ezekben a konkrét kérdésekben, a közösségszervező feladata pedig ezen vélemények fontosságának kihangsúlyozása.

A csoport nem csak működésében, hanem értékválasztásában is tükrözi a demokratikus nézeteket és más jogfosztott csoportok kirekesztettségével is közösséget vállal azért, hogy a csoport ne képezze le a világban tapasztalt igazságtalan hatalmi egyenlőtlenségeket. A közösségszervező, aki példát mutat elkötelezettségével a közösségi vezetők irányában, hasonló módon kell, hogy példát mutasson értékválasztásaival is. Ez nem jelent problémát, ha például az aktív állampolgárság értéke merül fel, hiszen sok alulról szerveződő állampolgári csoport alapvető jellemzője, hogy a benne közösségre lelő emberek jogait (és érdekeit) igyekszik középpontba állítani; az ő aktivizálásuk szinte az egyetlen eszköze, és a tagok méltóságának meg- vagy visszaszerzése pedig egyik legfontosabb célja. Azonban alapvető fontosságú, hogy a hazai közegben sokkal kevésbé általánosan elfogadott demokratikus értékek is kezdettől megjelenjenek a közösségszervező cselekedeteiben és megfelelő tájékoztatással, képzésekkel a csoport tagjai más jogfosztott csoportokkal is közösséget tudjanak vállalni. Céllá válhat a rasszizmus, az LMBT közösség és a nők elnyomása elleni küzdelem, de általánosságban nézve az elnyomott csoportok érdeksérelmeit kell felismerniük.

Ehhez egy tágabb perspektívának is létre kell jönnie a csoport tagjaiban: a rendszerszemlélet bizonyos szintjére kell eljutniuk ahhoz, hogy a saját küzdelmeik, elnyomatásuk jellegzetességeit észrevegyék hasonló társadalmi helyzetben lévő társadalmi csoportok esetében is. Végső soron látniuk kell a kapitalista társadalmi rendszerek strukturális elnyomási mechanizmusait.

Bár a közösségszervezés értéktelített, és épp ezért a közösségszervezőnek sok nehéz dilemmát kell átélnie, ezen irányok nélkül megtörténhetne az a szerencsétlen eset is, ami a sokak által és ebben a cikkben is a közösségszervezés módszertani megalapítójának tartott Saul Alinsky első terepén történt – távozása után. Ahogy írtuk, a harmincas években Alinsky támogatásával a helyi szervezetek összefogtak és megalakították a chicagói Back of the Yards Szomszédsági Tanácsot, amely jelentős sikereket ért el a negyedben élő szegény munkások életkörülményeinek javítása érdekében (Alinsky 1999). A hatvanas években, a feketék északra vándorlása során azonban a még mindig létező szervezet igazi kirekesztő középosztálybeli csoportként védte saját érdekeit és igyekezett megakadályozni az érkezők letelepedését.

Ebből a példából is látszik, hogy a közösségszervezőnek folyamatában kényes hatalmi egyensúlyokkal kell dolgoznia, melyek során folyamatosan reflektálnia kell saját tevékenységére. Ez sok esetben több dilemmát vet fel a gyakorlatban, mint amennyi választ nyújthat, hiszen miközben a közösségszervező feladata a már említett értékek képviselete, nem szabad, hogy ő maga a szerepében túl hangsúlyos legyen, alapvető alázattal kell viseltetnie a csoportdöntések és a tagok irányában. Ugyanakkor ez a felelősség az, ami igazából elválasztja őt a közösségszervezői feladatok ellátására is képes, tapasztalt közösségi vezetőtől (azon túl, hogy a közösségszervező nem feltétlenül érintett a csoport által képviselt ügyben).

A közösségszervezés módszertana

Közösségszervezőként sok olyan emberrel dolgozunk, akik nem, vagy nehezebben tudják artikulálni követeléseiket, ezért kiszolgáltatottá válnak. Hiába születnek sorra az életüket befolyásoló döntések, úgy gondolják, nincs ráhatásuk a dolgok alakulására, vagy a megélhetésért folytatott küzdelem minden erejüket felőröli. A demokráciában éppen ezért az lenne az egyik legfőbb feladat, hogy mindenkinek megteremtsük a döntéshozatalban való részvétel lehetőségét és hatékony formáját. Az elnyomott társadalmi osztályok és jogfosztott csoportok érdekeinek érvényre juttatása a közösségszervezés missziója.

De miért szerveződnenek azok, akiknek kisebb gondjuk is nagyobb annál, hogy a rossz rendszer falait döngessék, vagy akik nem hisznek a változásban? A közösségszervező szerint azért, mert **személyesen is érdekükben áll** (az ezzel kapcsolatos dilemmákhoz lásd Stall és Stoecker 1998). Ezért a közösségszervező első körben azt a **konkrét, égetően fontos és megnyerhető ügyet** keresi, ami a közösségben sok ember életét megkészeríti, és ezért mozgósító erővel bír. A közösségszervező célja tehát a hatalmi viszonyok átrendezése olyan ügyeken keresztül, amely elsősorban a közösség tagjainak személyes életében eredményezne változást, de lehetőség szerint van egy országos szinten is releváns vonatkozása, és egy rendszerszintű változást célzó küzdelem egyik lépcsője lehet. (Az ezzel kapcsolatos dilemmákhoz lásd Delgado 1998)

A közösségszervezés lépései

A közösségszervező folyamat a kapcsolatfelvételtől a szervezetalapításig sokféleképpen tagolható, mi itt a legalapvetőbb lépéseket kívánjuk érinteni. Az ismertetés során világos lesz, hogy a közösségszervező számos tudományág tapasztalatait alkalmazza munkája során: kicsit szociológus, kicsit antropológus, kicsit jogvédő, sokszor pedagógus, képző, kampánykoordinátor, kommunikációs szakember, sajtófelelős,

szervezetfejlesztő stb. is egyben. A közösségszervező egyik eszköze ezért az a kulturális és társadalmi tőke, amit kapcsolati hálóján keresztül mozgósíthat a jogfosztott csoportok javára.

Interjúmaraton

A közösségszervező módszeresen végigjárja a közösség tagjait azért, hogy megismerje a problémáikat és a vízióikat, és tagokat halásszon az alakuló szervezetbe.

A közösségszervezőnek kívülről-belülről ismernie kell a hatalmi viszonyokat abban a közegben, ahol dolgozik. Tudnia kell, milyen erőforrásokkal bírnak a közösség tagjai és a hangadók milyen viszonyban állnak egymással, kikből lehetnek szövetségesek és kik az ellenfelek. Ahogy Larry B. McNeil, az amerikai Industrial Areas Foundation (IAF) munkatársa mondta, a szervezetek „attól lesznek erősek, hogy a hatalmat nem egyedül akarják birtokolni. Azzal a hatalomfelfogással szemben, melynek szándékolt célja, hogy a már hatalmon lévők pozícióját szilárdítsa meg, egy másik megközelítés szerint akkor leszünk mindannyian erősebbek, ha minél több emberrel osztjuk meg a hatalmunkat. Valójában csak akkor leszünk elég erősek ahhoz, hogy bármit is kezdeni tudjunk napjaink problémáival, ha a különböző szervezetek és az intézmények egymást kezdik el erősíteni.” (McNeil 1995:16)

A helyi viszonyok megismerése céljából a közösségszervező adatelemzéssel indít, és ezen keresztül megvizsgálja a hatalmi viszonyokat és a kapcsolati hálót. Átfésüli a népszámlálási adatokat, az önkormányzati jelentéseket, a nyilvános statisztikai adatokat, leltárt készít a működő közintézményekről, egyesületekről, sportklubokról, szociális intézményekről, vállalkozásokról stb. Elő kutatást végez a szomszédság és az ott élők történelméről.

A közösségszervezőnek ekkor már nyilván sok előzetes feltevése van arról, mik lehetnek a közösség számára fontos ügyek, mégis zárójelbe teszi ezeket. A közösség tagjaitól akarja hallani, mi nyomasztja őket, ezért elkezd a személyes kapcsolatfelvételt, az interjúmaratont (*listening*). „A Webster értelmező szótár szerint [a figyelem (*listening*)] tudatos erőfeszítés arra, hogy meghalljuk, mit üzen a másik. Ilyenkor

egész testünkkel és minden érzékszervünkkel rá figyelünk, annak érdekében, hogy megértsük a másikat – mit gondol és mi aggasztja őt, mi érdekli őt és mitől fél, mit gondol magáról, milyen értékek fontosak számára igazán, mi dühíti őt.” (McNeil 1995:16–17) A közösségszervező megkeresi azokat az embereket, akiket az előkutatás során érdekesnek talált, és akik újabb és újabb embereket javasolnak majd neki megkeresésre. A szociológiából és az antropológiából ismert kvalitatív és kvantitatív kutatási módszereket alkalmazza: résztvevő megfigyelés, strukturálatlan, félig strukturált és mélyinterjúk, statisztikai elemzések stb. Jó esetben több száz emberrel is sikerül beszélnie, lakókkal, boltosokkal, helyi civil szervezetek vezetőivel, egyházi vezetőkkel, vagy azokkal, akik a közélet más területein vállaltak aktív szerepet. Részletes jegyzeteket készít az ott élők cselekvési potenciáljáról. Több szervezet alkalmazza a sokkal direkter, "kopogtatás" technikát (*door knocking, door-to-door canvassing*). Ilyenkor önkéntes diákok vagy közösségszervezők sorra járók a házakat, mindenkihez bekopogtatnak, és beszélgetnek velük arról, milyen ügyek lehetnek fontosak számukra.

A feltérképezés (*area canvassing*) legtöbbször egy-két hónap intenzív munkát vesz igénybe, tehát nagyon fárasztó, és eleinte kevés sikerélménnyel kecsegtet. A bizalom kiépülése hosszú folyamat, amit legtöbbször a nulláról indítunk, ezért az elején a feltérképezés velejárója az elutasítás és a gyanakvás. Mielőtt Cesar Chavez megalapította volna a latin-amerikai mezőgazdasági munkások szakszervezetét, hat hónapig mást sem csinált, csak Kalifornia völgyein autókázott fel és alá, hogy megismerje a leendő tagságot. Meg akarta találni azokat a helyieket, akik szövetségesei lehetnek egy szerveződés beindításában. Az első találkozára csak ezután került sor, közel kétszáz munkás jött el a családjával. A rengeteg személyes beszélgetés és a toborzás törte meg az elutasítást, és alapozta meg a szervezetalapítást. Az ügyek beazonosításán túl tehát ezeken a kezdeti ismeretségeken, beszélgetéseken keresztül alakíthatunk ki személyesebb kapcsolatot azokkal, akikre a többiek hallgatnak, képesek demokratikusan gondolkodni, és majdan az ügy élére állhatnak, közösségi vezetőkké (*leader*) válhatnak. Erre az alapozó folyamatra építkezünk az első gyűlés megszervezésekor.

Első gyűlés, rendszeres találkozók

A leendő szervezet tagjai az első gyűlésen közösen döntenek arról, hogy mely ügyekkel lenne érdemes leginkább foglalkozni, majd rendszeres találkozók keretében akciókat terveznek a változás érdekében.

„A közösség-szervezés azon a feltételezésen alapul, hogy a kis és nagy igazságtalanságok jellemzően a hatalmi egyenlőtlenségek eredményei. Azok járnak a legrosszabbul, akiknek a legkevesebb befolyásuk van a rendszerre. Nem az a probléma, hogy nincs elegendő használható szakpolitikai javaslat – valójában éppen hogy sok van belőlük, és bizonyítottan működnek. A problémát sokkal inkább a hatalmon lévők intézményes ellenállása jelenti. Továbbá ez az ellenállás önérdéken alapszik, nem a döntéshozók tudáshiánya vagy hozzá nem értése miatt van – noha adott esetben egyik vagy másik tényező szintén szerepet játszhat.” (Miller 2010:44–45) Ezt ellensúlyozandó, a közösség-szervező szándéka ezért az, hogy a jogfosztott csoportok tagjainak részvételével széles közösségi bázisú, demokratikus szervezetet hozzon létre.

Az első gyűlés célja tehát, hogy a résztvevők között demokratikus, lehetőleg konszenzus alapú döntés szülessen a szervezeti agendáról, és többen tagként is elköteleződjenek a kollektív megoldáskeresés irányában. A közösség-szervező biztosítja, hogy a program széles körben meg legyen hirdetve, elő legyen készítve és facilitálja a találkozók lefolyását. A napirendi pontok összeállításánál épít az interjúmaraton során felhalmozott ügyekre és az előkészítéshez bevonhatja a közösség egyes tagjait, hogy minél többen érezzék magukénak a folyamatot. Éppen ezért a moderátori szerepkör kulcsfontosságú. Nem várható el, hogy a közösség bármely tagja le tudjon vezetni egy találkozót, és valószínűleg eredményesebb a beszélgetés, ha egy tapasztalt moderátor (pl. a közösség-szervező) vezeti a beszélgetést. Furcsa is lehet azonban az idegen, irányító hang, ami ellensúlyozható azzal, ha a közösség-szervező csak találkozó részeket vezet le, illetve hangsúlyozza, hogy ez egy tanulási folyamat, és a cél, hogy a moderálást később a csoport tagjai csinálják. A találkozók ideális időtartama általában 1,5–2 óra, noha ismerünk olyan, nem európai szervezeteket, ahol ennél sokkal

hosszabb ideig tartanak az összejövetelek, tehát ez is lehet kulturálisan determinált.

Kutatás és akció

Utánaolvasunk a témának, javaslatokat fogalmazunk meg a megoldásra, és megnézzük, kik a döntéshozók a kérdésben. Ez alapján kidolgozzuk a kampánystratégiát, és bevetjük az első taktikát a döntéshozó támogatásának megnyerésére. Nyomást gyakorlunk, amennyiben szükséges.

Ahhoz, hogy ne vesszen el a kezdeti lendület és a rendszeres találkozókra beinduljon a munka, fontos, hogy az emberek minél inkább részesévé váljanak a folyamatnak, kisebb-nagyobb feladatokat kapjanak, legyenek felelősségi köreik, és a megvalósításban támogatást kapjanak a közösség-szervezőtől, illetve egymástól. Nincs annál lehangolóbb, amikor a találkozóra el nem végzett feladataikkal jönnek az emberek. A közösség-szervező egyik legfontosabb feladata ezért az utánkövetés: rákérdez az emberekre, hogy megszervezték-e a megbeszélést, elvégezték-e, amit megígértek, hogy a találkozóra minden készen álljon, és építő legyen a hangulat. A találkozón beszámolnak azok, akik feladatot vállaltak, döntések születnek a továbblépésről, új feladatok kerülnek kiosztásra. A közösség-szervező hűz, feladatokat vállal, lelkesít. Emellett a közösség-szervezés jelmondata mégis Saul Alinsky egyik jeles mondata: „Soha ne csináld meg mások helyett, amit ők is képesek megtenni önmagukért.” Helyette legyen füled és szíved ahhoz, hogy megértsd, mi a másik ember önérdéke (mi az a cél, ami neki személyesen fontos, és cselekvésre sarkallná), ez hol található a közösség többi tagjának önérdékével, és ezután agitálj. (A közösség-szervező szerepével kapcsolatos dilemmákhoz lásd Sebály 2012). A közösség-szervező megteremti annak a lehetőségét, hogy a közösség legalább néhány tagja elkezdjen bízni magában, elhiggye, hogy van értelme a csoportos cselekvésnek és a nyomásgyakorlásnak a döntéshozókra, akár konfrontáció árán is.

A társadalmi igazságosság jegyében folytatott küzdelemben legalább olyan fontos az erős és demokratikus szervezeti működés, mint a jó stratégia. Jogfosztott csoportok esetében a csoport érdekeinek

számbavétele nem terem túl sok politikai tőkét a döntéshozó számára, ezért az észérvek felvonultatása egy tárgyalás során ritkán hoz megoldást. A közösségszervezőnek és a tagságnak ezért használnia kell tudni a nyomásgyakorlás különböző taktikáit, adott esetben meg kell vonnia a hatalommal való együttműködést (Piven 2006). Ismernie kell a demokratikus jogállam eszközeit (ombudsmani beadvány, Egyenlő Bánásmód Hatóság, alkotmánybírói beadvány, stratégiai per, és rendelkeznie kell alapvető emberi jogi ismeretekkel stb.), a nyomásgyakorlás különböző taktikáit (petíció, telefonálás, levélírás, közérdekű adatigénylés, tárgyalás, flashmob, demonstráció, felvonulás, polgári engedetlenség, sztrájk stb.), a kampánystratégia kidolgozásának technikáját, és tudnia kell használnia a médiát (ehhez lásd többek között a Midwest Academy stratégiatervező táblázatát). A közösségszervező továbbá kommunikációs szakemberként viselkedik akkor is, amikor segít a szervezet marketingelésében (hírlevél, honlap, közösségi média), az akcióik hirdetésében és a toborzásban (szórólap, információs anyagok készítése, fórumok, kihelyezett ülés, személyes elérés stb.).

Ganz Marshall szerint, amikor a társadalomtudósok egy mozgalom sikerének okait próbálják megragadni, egy részük „azzal érvel, hogy „eljött a változás ideje”, miközben a történészek többsége pedig a tehetséges, karizmatikus vezetőknek tulajdonítja a sikert. Kevés elemző veszi a fáradságot arra, hogy felfejtse a viszonyrendszert a korszak, a korszak lehetőségeit használó emberek és szervezeti kereteik között, amikor azt próbálja megérteni, miért győznek a „dávidok”, már amikor végre győznek.” (Ganz 2005:211)

Szervezetépítés

Fenntartható és demokratikus közösségi szerveződések építünk, melyek képesek felvállalni a közösség számára fontos ügyeket.

A közösségszervezés tehát végső soron a jóléti államon kéri számon kötelezettségeit, illetve a jóléti államot építi. Ezért a közösségszervező folyamatban az elsődleges cél nem az (ellentétben a közösségfejlesztéssel), hogy a közösségi szervezet építésével képessé tegye az érintetteket a probléma gyakran önsegítő módon történő megoldására, hanem az, hogy a kérést a döntéshozó teljesítse, és

amennyiben erre nem hajlandó, akkor az érintettek közösségi összefogással tudják ezt kikényszeríteni. Ennek egyik kulcsa egy erős és széles közösségi bázisra épülő szervezet építése. A csoporttal közös megegyezésben ki kell alakítani egy olyan szervezeti struktúrát, amely alapvetően az önkéntes munkán és a részvétel elvén alapul, és nem képezi le a társadalmi egyenlőtlenségeket. Mivel a leghátrányosabb helyzetű csoportok sorában is létezik a csoporton belüli hierarchia és elnyomás (pl. a nők hagyományos női szerepekbe szorítása, uzsora stb.), fontos, hogy a szervezet a teljes értékű részvételhez mindenki számára támogatást nyújtson – nemtől, etnikai hovatartozástól és szexuális orientációtól függetlenül. Ennek egyik sarokköve olyan döntéshozatali fórumok kialakítása a szervezetben, ahol a bázisdemokrácia elve érvényesülhet. Másrészt a közösségszervező az egyenlőség elvű és erőszakmentes kommunikációs kultúra bevezetésével, formális képzésekkel, illetve felkészítésekkel biztosítja, hogy a csoporttalálkozókon a résztvevők meghallgassák egymást, minél többen helyzetbe kerüljenek, minél többen minél több szerepet kipróbálhassanak, és belenőhessenek új feladatokba.

Ezt a folyamatot hívjuk az új közösségi vezetők kinevelésének, mely a közösségszervezés egyik sarkalatos pontja. Ebben az értelemben a vezetés nem azt jelenti, hogy „rábírnuk a közösséget arra, hogy kövesse a vezetőjét,” hanem azt, hogy „rábírnuk a közösséget arra, hogy szembenézzen a problémáival”. Míg az első esetben a vezető a saját nézeteit fogdatja el a közösséggel, a második esetben a vezető arra sarkallja az embereket, hogy nézzenek szembe a problémákkal, és támogatja őket abban, hogy tegyenek is ellene (Heifetz 1994:14–15).

Állampolgári szerveződések sokféle környezetben létrejöhetnek, és mindegyik közeg más stratégiát kíván. Amikor a közösségszervező egy településen dolgozik, a különböző szomszédságokban keresi a leendő közösségi vezetőket, tárja fel a szomszédság számára fontos ügyeket, facilitálja a csoportalapítást, a nyomásgyakorlást, a közösségi tanulást, majd a létrejött szomszédsági alapú szerveződések között az összefogást. Van, hogy a közösségszervezőt egy gyülekezetbe hívják meg, ilyenkor a társadalmilag inaktív, illetve széthullott gyülekezeteket szervezi élő és befogadó hitközösségekké, vagy akár a felekezeteken

átívelő együttműködésüket facilitálja egy bizonyos társadalmi ügyben. Az intézményi alapú közösségszervezés a fentiekhez hasonlóan történik: a közösségszervező egy bizonyos ügy mentén az intézményeket szervezi közös platformmá, illetve az intézmények tagjaival, és a velük kapcsolatban lévő társadalmilag elnyomott csoportokkal csinálja végig a közösségszervezés folyamatát. Az ügy alapú közösségszervezés pedig egyrészt lehet olyan embereknek a megszervezése, akik egy ügyben (lakhatás, egészségügy, bevándorlás stb.) személyesen érintettek, de nem egy szomszédságban laknak, és nem is ugyanazon intézmény vagy gyülekezet tagjai. Jelentheti továbbá többféle típusú (szomszédsági alapú, gyülekezeti alapú, intézményi alapú, ügy alapú) csoport összefogásának megszervezését.

Közösségszervező építkezésünk kezdetei

Az alapvetések után lássuk, mi és hogyan vezetett a közösségszervezés létjogosultságának felismeréséhez, majd kereteinek tudatosabb alakításához Magyarországon. Az építkezést – szokásos módon – viták előzték meg. A nemzetközi hálózati munkában, elsősorban a Közép-Kelet Európai Állampolgári Hálózat (Central and Eastern European Citizens Network⁵ – CEECN) révén, más hangsúlyos szakmai ügyek mellett sokszor felvetődött a közösségszervezés kérdése a térségben. Mivel itthon – ahogy fentebb említettük – a hálózati közösségi munka gyakorlatai főként a közösségfejlesztő megközelítéshez kapcsolódtak, a viták gyakorta a fejlesztés versus szervezés témája körül forogtak, meglehetősen elbizonytalanító, nyitva maradó kimenetekkel. A létező közép–kelet–európai – 2005 körül még szinte kizárólag szlovák – közösségszervező példák nehezen voltak megkülönböztethetők a hazai közösségfejlesztő gyakorlatoktól, látszólag az elmélet és a gyakorlat is egybevágtott.

2011-re elérkezett az idő, hogy mindezt tisztába tegyük. Májusban lehetőségünk nyílt egy több alkalomból álló sorozatot szervezni

(Debrecen, Miskolc, Budapest), majd egy háromnapos közösségszervező képzést indítani a Civil Kollégiumban két amerikai közösségszervező szakember, Joe Szakos és Chuck Hirt vezetésével, ahol az áttörés szempontjából fontos emberek találkoztak (szociális és közösségfejlesztő szakemberek, érdekvédők, zöldek). Jó munkát végeztek, mert valamit megértettünk, azt is, hogy ez fontos, és azt is, hogy még nem értjük eléggé. A képzés után eldöntöttük, hogy tanulói műhelyt⁶ alakítunk és megpróbáljuk elgondolni, milyen is lehetne a közösségszervezés a magyar viszonyok között.

Motorizálódó folyamatok

Vegyes, folyton változó és izgalmas csapatban találkoztunk havonta (és találkozunk ma is), s minden alkalommal egy–egy, a tagok által javasolt és általuk felvezetett témát jártunk körbe. Sokat tanultunk egymástól – az aktivizmus hazai gyökereiről, mozgalmáról, szakszervezetekről, hazai és külföldi elméletről, gyakorlatról, módszerekről és technikákról. A tanulás mellett többen – önállóan, vagy szervezeteinken keresztül – folyamatosan próbáltunk lehetőséget és kereteket találni hazai közösségszervező gyakorlati munkáknak. Voltak is kisebb–nagyobb eredmények: Vojtonovszki Bálint – talán első hazai – közösségszervezőként került alkalmazásba a Magyar Szegénységellenes Hálózatnál (MSZEH), Sebály Bernadett pedig a képzést követő időszakban egy éven keresztül az Egyesült Államokban dolgozott Joe Szakossal és szorgalmasan exportálta a szakmai anyagokat⁷. Pályázatokat írtunk, képzéseket szerveztünk a C.S. Mott Alapítvány jóvoltából – tehát próbálkoztunk.

Bálint Erzsébettel való mesébe illő toledo (Egyesült Államok) találkozásunk nélkül nagyon nehéz lett volna időben és érdemben továbblépnünk. Vele és a Great Lakes Consortium for International Training and Development-el nagyszabású, képzéssel egybekötött közösségszervező tapasztalatcsere-programot⁸ dolgoztunk ki Bulgária,

⁵<http://www.ceecn.net>

⁶<http://kozossegszervezes.wordpress.com>

⁷<http://szervezzesszervezodi.blogspot.hu/>

⁸<http://www.civilkollegium.hu/2014/01/10/legislative-fellows-program-2/>

Magyarország, Románia, Szlovákia, valamint az Egyesült Államok részvételével, kimondottan kisebbségi közösségekre fókuszálva. Ez a program már valóban motorizált folyamatokat, továbbá időhatárokat, kereteket, rendszert és mindenekelőtt óriási tanulási lehetőséget adott sokunk számára.

Ekkorra már az Európai Közösségszervező Hálózat (European Community Organizing Network – ECON)⁹ is Közép–Kelet Európa felé fordult, a CEECN–el közösen támogatva a szakmai építkezést itt és az óceánon túl.

Mindezzel a támogatással és sok hazai erőfeszítéssel, az elmúlt 2–3 évben sikerült megszerveznünk:

- nagyjából 15 képzést, 80–100 műhelyt, előadást, egyetemi fórumot, kerekasztalt¹⁰,
- 19 fiatal magyar szakember hathetes szakmai felkészítését az Egyesült Államokban, vezető közösségszervező szervezeteknél, illetve hazai utánkövető programokat számukra, hazai és amerikai szakemberek támogatásával;
- számos stratégiai találkozót támogatókkal, intézményekkel, különböző területek „kulcs–szakembereivel”, mind több elköteleződő szervezettel;
- 12 „kis-projekt” támogatását és lebonyolítását kisebbségi közösségekkel, az Egyesült Államokat megjárt kollégák vezetésével;
- programjaink és új kezdeményezéseink bekapcsolását a nemzetközi vérkeringésbe, elsősorban az ECON és a CEECN munkájába – nyári egyetemek, kampányok, nemzetközi események (tapasztalatcserék, képzések, találkozók);
- számos kiemelt részlet nyilvánosságát (weboldalak, rádióhírek, cikkek, esettanulmányok).

Mindeközben hosszabbtávú közösségszervező folyamatok is elindultak, vagy folytatódtak helyi közösségekkel, csoportokkal, hazai szervezetek támogatásával: közmunkás érdekvédelem, Budapest (MSZEH);

⁹<http://econet.eu/>

¹⁰Néhány példa, film: <http://www.civilkollegium.hu/category/projektek/legislative-fellows-projektek/>

hajléktalan emberek érdekvédelme, Budapest (A Város Mindenkié); Borsodbóta (Roma–Magyar Baráti Társaság, Civil Összefogással Egymásért); Bőcs (Humán Integra Alapítvány); Olaszliszka (Életfa Segítő Szolgálat Egyesület, Civil Kollégium Alapítvány); halmozottan sérültek érdekvédelme, Eger (Halmozottan Sérültek Heves Megyei Szülőszövetsége, TASZ).

A folyamatok máig elért eredményeit itt nincs mód érdemben kifejtetni (ezekről önálló kiadványok is készülnek majd), de a különböző formájú és tartalmú közösségszervezési folyamat nyomán már többszáz ember bevonása valósult meg, számos nagyobb horderejű közösségi esemény zajlott le, komplex felkészítő folyamatok indultak, önálló közösségi szervezetek jöttek létre, akciók és kampányok szerveződtek, helyi emberek helyi ügyeket vittek győzelemre.

Épülő keretrendszer

Az elmúlt két évben egyre sürgetőbbé vált, hogy a szerteágazó folyamatok – legalább részleges – koordinálására megbízható keretrendszer jöjjön létre, amely a koordináció mellett képes az induló gyakorlati munkák szakmai támogatására, a tapasztalatok desztillációjára, terjesztésére, a program kiszélesítésére hosszabb távon is. A Civil Kollégium Alapítvány 2013–ban a Norvég Civil Alap felhívására készült – és támogatást nyert – Helyi Erő – Helyi Forrás programjában¹¹ erre tesz kísérletet, a legtöbb itt megnevezett – és más – szervezet együttműködésével. A 2013 októberében indult program – két év alatt – a közösségszervezés és helyi erőforrás–fejlesztés forrásközpontjának megalapozására törekszik, a fenti funkciókat számos egyéb tevékenységgel kiegészítve.

A program első hat hónapjában az együttműködők:

- kifejlesztettek három új, a hazai viszonyokra épülő képzési programot, melyek akkreditációja jelenleg zajlik;
- bevontak összesen 18 szervezetet, helyi közösséget a hosszú távú együttműködésbe; (köz munkások, hajléktalan emberek, hátrányos

¹¹<http://www.civilkollegium.hu/2014/01/11/elindult-helyi-ero-helyi-forras-programunk/>

helyzetű – vagy sérült gyermekek érdekvédelmével, szakszervezeti, ifjúsági, szubkultúrához kapcsolódó érdekvédelemmel, roma közösségi, vagy települési érdekvédelemmel foglalkozó csoportok és szervezetek);

- három helyi közösség-szervezőt alkalmaztak és három pilot gyakorlati munkát kezdeményeztek Böcsön, Kunbábonyban és Olaszliszván, a programokhoz online és offline szakmai támogató keretrendszer szerveztek;
- lebonyolították a program alapképzéseit, melyek nyomán megvalósult az első intenzív, magyar nyelvű közösség-szervező alapképzés Magyarországon¹², amelyet a helyi vezetők képzése követett, továbbá próbaképzés szerveződött Helyi erőforrások és fenntarthatóság témában;
- szakmai műhelyeket, haladó közösség-szervező szemináriumokat valósítottak meg, külföldi kollégák bevonásával¹³.

A HEF program a további szakaszokban széleskörű szakmai segítő tevékenységekkel és eseményekkel támogatja a résztvevők közösség-szervező és erőforrás-fejlesztő gyakorlatait, bátorítja és segíti a közösségek hálózatosodását, az országos koalícióépítést, a tapasztalatok terjedését és alkalmazását.

Hogyan tovább?

Az előzőekben említett, közösség-szervezési alapokon létrejött érdekvédő kezdeményezések hasznos tapasztalatokkal segíthetik további csoportok alakulását, akik így már semmiképp sem légtüres térbe érkeznek. A befektetések legfontosabb záloga ugyanakkor, hogy az érdeklődő és elköteleződő csoportok működésében valóban gyakorlattá váljon a megszerzett tudás, amelyhez a sokrétű szakmai támogató folyamatok mellett a hálózatosodás, a kölcsönösség, vagyis "egymás húzása" jelenthet igazi támasztékot.

Majdnem ugyanilyen fontos, hogy a közösség-szervezés mellett elköteleződő, azzal stratégiájukban számoló szervezetek (a Civil Kollégium mellett pl. a Magyar Szegénységellenes Hálózat, az Életfa Segítő Szolgálat Egyesület és mások), melyek különböző szolgáltatásokkal (képzés, utánkövetés, szakmai támogatás, tematikus és regionális/országos kampányok stb.) kívánják segíteni a megközelítés elterjedését, hosszú távon is koalícióra lépjenek és egyeztessenek a stratégiájukról. Külön kérdés a jövőre nézve a fenti szereplők és a támogatásukkal létrejövő közösségi szervezetek kapcsolata, hiszen utóbbiak függetlensége és önálló tevékenysége lesz a közösség-szervezés fenntarthatóságának tesztje.

Érdemes és szükséges tovább erősíteni a kezdetektől meghatározó nemzetközi együttműködést. Ez a közösség-szervezéssel kapcsolatban, csakúgy, mint más témákban, a kölcsönös szakmai tanuláson (innováció, visszajelzés) és a forrásteremtés új lehetőségein túl, hosszabb távon az európai szintű ügyek és döntések alakítását is lehetővé teheti, valamint a hazai ügyek viszonylatában is támogató háttérrel biztosít. Erre egy lehetőség a már említett ECON (European Community Organizing Network) hálózatának erősítése, mely főként kelet-európai közösség-szervezést folytató szervezeteket tömörít.

Utoljára, de akár elsőként is említhetjük a szakmai építkezés kiterjesztésének erőforrásait. Az Egyesült Államokban szívesen érvelnek azzal, hogy a közösség-szervezés valójában a "legolcsóbb társadalomfejlesztő stratégia", hiszen a képzett szervező alkalmazásán túl a folyamatot maga a társadalom finanszírozza. Ez kis túlzással talán igaz is lehet, egy, a tagsági viszonyokhoz, adományozáshoz organikus viszonyuló kultúrában. Nálunk a kulturális adottságoktól eltekintve is messzebből kell indulni, hiszen a legalapvetőbb keretek kialakításánál tartunk (mint például a szervezők felkészítése). Ezzel egyidejűleg a hazai tapasztalatok is azt mutatják, hogy a közösség-szervező alkalmazása – főként a kezdetekben – kiemelt biztosítékot jelent az eredményes továbblépéshez, illetve a további belső és külső erőforrások mozgósításához.

¹²<http://www.civilkollegium.hu/2014/01/31/megvalosult-az-első-intenzív-magyar-nyelvu-kozossegszervezo-kepzes-hazankban/>

¹³<http://www.civilkollegium.hu/2014/03/11/tapasztalatcserebol-ero-forras/>

Befejezésül

Úgy látjuk, hogy a most is zajló centralizációs törekvések és folyamatok miatt a civil szférának, de különösen az érdekvédelmi tevékenységet végzőknek stratégiai szempontból alkalmazkodniuk kell a kialakult helyzethez. A közösségszervezés megközelítés ehhez a fordulati kísérlethez adhatja módszeresen kidolgozott eszköztárát.

Minden eddiginél fontosabbnak látszik, hogy egyre több kirekesztett ember képviselhesse érdekeit civil szervezeteken keresztül. A közösségszervezés ennek megvalósítása érdekében olyan új taktikákat kínál a közösségi alapú érdekvédelemre nyitott szervezeteknek, amelyeken keresztül kiépíthetik pártoktól független politikai hatalmukat, illetve a közélet arénájában beleszólást biztosíthatnak a döntésekbe az abból kizárt (egyre növekvő számú) csoportoknak. Természetesen ezekhez a tevékenységekhez a szabad mozgásteret garantáló erőforrásokra is szükség van, amelyek összetételében az érdekeltek (nem csak érintettek) anyagi és más támogatása növekvő jelentőséget kap. E források növekedése szintén szemléletli és módszertani változásokat feltételez. A projektalapú működéssel szemben a közösségekkel való élő kapcsolatokra és a hozzájuk valóban közel álló aktuális ügyekre helyeződik a hangsúly.

Ha sikerül a döntésekből kirekesztett, de aktivizálható embereket érdekeik alapján számos alulról épülő csoportba szervezni, akkor lehetőség nyílik tagsági alapú, tömegeket megmozgató koalíciók létrehozására is, melyek segíthetik az országos érdekvédelem megerősödését. Ez lehet alkalmi, irányultságukban, módszereikben különböző szervezetek között létrejövő együttműködés is, lényegük az adott ügghöz kapcsolódó érdekazonosság és elkötelezettség. Ez a folyamat nagyban segítheti a civil szervezeteket, hogy a legitimitásukat növelve sikeres hatalmi küzdelmeket folytassanak a tagságukat alkotók érdekeinek védelmében, valós erőt és potenciált felmutatva akár azonnali cselekvést megkívánó és forró ügyek mentén.

„Helyzet van!” – mondjuk, és indokolni is próbáljuk. És ebben a nemzetközi és hazai – különbözőképpen, de egyaránt kihívásokkal teli –

helyzetben igyekszünk a magunk számára is jó irányokat találni. Támogatni, de nem centralizálni; jól csinálni, de nem szakmai zárványt képezni; szélesíteni, de a szervezetségre koncentrálni; együttműködni, de függetlennek is maradni; távolra gondolni, de közelről indulni... vagyis életre segíteni a közösségszervezés hazai mozgalmát.

Ez a tanulmány eredetileg a Civil Szemle XI. évfolyamának 2. számában jelent meg, 2014 júliusában, a 105–128. oldalon. A szerk.

Irodalom

- Alinsky, Saul. D. (1999): A civil szervezkedés ábécéje. Budapest: Bagolyvár Kiadó.
- Arató Krisztina–Nizák Péter (2012): Az érdekérvényesítéssel foglalkozó civil szervezetek társadalmi beágyazódottsága Magyarországon. *Civil Szemle*, IX., (2.), 5–23. http://www.civilszemle.hu/downloads/cikkek/2012/31szam_2012_2_Arato-Nizak_005-023.pdf
- CIVICUS–UNV (2011): *Broadening Civic Space through Voluntary Action: Lessons from 2011*. Johannesburg: World Alliance for Citizen Participation (CIVISUS)–United Nations Volunteers (UNV). <http://www.civicus.org/index.php/resources/reports-and-publications/713-broadening-civic-space-throughvoluntary-action-lessons-from-2011>
- Delgado, Gary (1998): The Last Stop Sign. *Shelterforce Online*, Issue #102, November/December. National Housing Institute. <http://www.nhi.org/online/issues/102/stopsign.html>
- Keller Tamás (2013): *Értékek 13. Bizalom, normakövetés, az állam szerepéről és a demokráciáról alkotott vélemények alakulása Magyarországon*. „A gazdasági növekedés társadalmi/kulturális feltételei” c. kutatás 2013.–i hullámának elemzése. Budapest: TÁRKI. http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/2013/2013_zarotanutmany_gazd_kultura.pdf
- Forbrig, Joerg (eds.) (2011): *Learning for Local Democracy. A Study of Local Citizen Participation in Europe*. Central and Eastern European Citizens Network. <http://ceecn.net/citizen-participation-study>
- Fukuyama, Francis (1997): *Bizalom: A társadalmi erények és a jólét megeremtése* (ford. Somogyi Pál László). Budapest: Európa Könyvkiadó.

- Ganz, Marshall (2005): Why David Sometimes Wins. In: Messick, David M.–Kramer, Roderick M. (eds.): *The Psychology of Leadership*. Mahwah, NJ:Lawrence Erlbaum. 209–238.
- Heifetz, Ronald (1994): *Leadership Without Easy Answers*. Cambridge, MA:Harvard University Press. 13–27.
- McNeil, Larry B. (1995): The soft arts of organizing. *Social Policy*, 26., (2.), 16–22.
- Miller, Mike (2010): Alinsky for the Left: The Politics of Community Organizing. *Dissent*, 57., (1.), Winter. 43–49.
- Piven, Frances Fox (2006): *Challenging Authority*. Lanham, MD:Rowman & Littlefield, 19–35.
- Rathke, Wade (eds.) (2011): *Global Grassroots: Perspectives on International Organizing*. Social Policy Press.
- Sebály Bernadett (2012): Közösségszervezés nagyüzemben. *PAROLA*, (4.), 21–23.
- Stall, Susan–Stoecker, Randy (1998): Community organizing or organizing community? Gender and the Crafts of Empowermen. *Gender and Society*, 12., (6.), Special Issue: Gender and Social Movements, Part. 729–756.
- Varga Tamás (1999): A „részdős polgár”. In: Csefkó Ferenc–Horváth Csaba (szerk.): *Magyar és európai civil társadalom*. Pécs: MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete–Pécs–Baranyai Értelmiségi Egyesület. 213–220.

Egyedül neveled gyermekedet? Újpalotán éled mindennapjaidat? Szeretnéd megmutatni magad, megosztani tapasztalataidat? Semmi kétség, közöttünk a helyed! Legyél te is „KOMA”, vágj bele életed egyik legnagyobb kalandjába! Hamarosan jelentkezhet új videós projektünkre a szervezes@komabazis.com e-mail címen, addig is kövessétek figyelemmel folyamatosan frissülő híreinket, illetve a KOMA XVID programjának hivatalos oldalát: www.komabazis.hu/xvid

Ezúttal a lakótelepen élő, gyermeküket egyedül nevelő szülőket keressük meg, és együtt beszélgetünk alapvető kérdésekről: Mennyire nehéz az egyedülálló szülő élete? Kire számíthat az elvált szülő? Hogyan találják meg egymást a lakótelepen?

A munkafolyamat 2 hónapig tart. A KOMA csapata vállalja a gyermekfelügyeletet, így a szülők nyugodtan, koncentráltan vehetnek részt rövid oktatásunkon is. A technikai alapismeretek elsajátítása után elengedjük a kezét, és immár igazi szakember módjára készítheti el élete filmjét!

XVID Közösségi videózás az Újpalotai lakótelepen

A KÉPLET:

civil lakosság
+ professzionális kamerák
+ közösségfejlesztő és média-designer csapat
profi filmek az életről, saját nézőpontból

A CÉL:

- Rendhagyó, izgalmas, korszerű eszközökkel feldolgozni hagyományos társadalmi és szociális problémákat, melyek a helyi lakosság mindennapjait meghatározzák
- Professzionális, fél-dokumentarista filmekkel rögzíteni a jelenkor történéseit
- Fókuszba hozni a külső hatásoktól mentes, mikrokörnyezetben észlelhető konfliktusokat (a felvételek idején a koordinátorok nincsenek jelen)

A MÓDSZERTAN:

2014 folyamán háromszor 2 hónap alatt három különböző célcsoporttal forgatunk összesen kilenc, egyenként 20–30 perces filmet.

A bevont csoportok:

2014. január–március: Újpalotai lakótelepen élő fiatalok

2014. június–augusztus: Újpalotai lakótelepen élő, gyermeküket egyedül nevelő anyák

2014. szeptember–november: Újpalotai lakótelepen élő, egyedül élő idős emberek

A célcsoportonként 15–20 résztvevő először egy hatakalmas képzés során sajátítja el a kamerák használatát, a filmforgatáshoz kapcsolódó kulcsfogalmakat, a „szakmát”. A képzést egy speciálisan erre a programra fejlesztett munkafüzet támogatja.

Egy ponton a csoport kezét elengedjük, 6–8 fős kisebb forgatócsoportok jönnek létre, akik önállóan készítik el felvételeiket a célterületen. A filmek témája és tárgya saját életük, hétköznapjaik, azonban valamilyen rendezett forgatókönyv alapján feldolgozva, a valóság és a fikció határán alakulnak ki a végleges történetek. A vágás, a végleges formátum ismét közös munka.

AZ EREDMÉNY:

- kilenc, 20–30 perces film az Újpalotai lakótelep valós életéről
- 3x3 filmbemutató a lakótelepen és a Pólus Filmszínházban, valamint a KOMA Bázison
- új módszertan születése a közösségfejlesztésre, a kisközösségi konfliktusok feltárására és feldolgozására

KOMMUNIKÁCIÓS CSATORNÁK:

- egy dinamikusan fejlődő, interaktív honlap, mely magát a munkafolyamatot, a módszert is rögzíti
- folyamatosan követhető Facebook oldal
- folyamatos szakmai és közösségi sajtójelentés, online és offline médiumok

ELÉRNI KÍVÁNT KÖZÖNSÉG:

Közvetlen:

- Újpalotai lakótelep lakosai, a résztvevők családjai, barátai, a területen élő, dolgozó, tanuló emberek
- a XV. kerület civil szervezetei, a területen dolgozó szociális, közösségi munkások, aktivisták, iskolások, pedagógusok

Közvetett:

- a módszertan iránt érdeklődő filmes és közösségfejlesztő szakemberek
- szociális városrehabilitációs programban részt vevő egyéb települések képviselői
- széles értelemben vett nagyközönség

ÜTEMEZÉS:

A programot első ízben valósítjuk meg, terveink átgondoltak és szorosan kapcsolódnak eddigi működésünkhöz. A KOMA 2011 óta dolgozik a XV. kerület, szűkebb értelemben Újpalota és Pestújhely lakosaival, komoly társadalmi támogatottsága révén közvetlenül tud szólni az itt élő és dolgozó emberekhez.

Célunk nem a szűk, belső, lokálpatrióta működés, noha a program fókusza egy jól körülhatárolt terület. Úgy gondoljuk, az emberek életminőségének javítása, a társadalmi konfliktusok feloldása, a szociális jólét megteremtésének lehetősége éppen az ilyen apró, közvetlen gesztusokban rejlik. A mikrokörnyezeti szint az, ahol az emberek nyitottságát, kíváncsiságát fel lehet ébreszteni.

További információ:

www.komabazis.hu

www.komabazis.hu/xvid

www.facebook.com/komabazis

Péterfi Ferenc: Kamera a közösség kezében

Andrzej Wajda mesélt a film és a kamera varázsa kapcsán – a 70-es években a Film Színház Muzsika hetilap interjújában – egy történetet (amit ő is másoktól hallott). Egy afrikai országból a megszállók utolsó csapatainak váratlan gyorsasággal kellett távozniuk a fővárosból és a főtéren működés közben, bekapcsolva hagytak egy kamerát. A bennszülöttek – akik itt az őslakók voltak – előbb körbejárogatták, méregették a furcsa szerkezetet, majd egyre közelebb merészkedtek ahhoz. Találtak rajta egy kis ablakot, ahol csodálkozásukra azokat fedezték fel, akik a szerkezet túloldali csöve előtt álltak. Bátortalanul hozzányúltak, elkezdték lassan, körbe forgatva elmozdítani és ujjongva fedezték fel egymást a kis ablakban – a képernyőn. Egyre jobban tetszett nekik a szerkezet, a jelenség és egyre magabiztosabban fordítottak valójában önmaguk, a saját világuk felé azt. A kamerát.

Ez a történet jutott eszembe, mikor a KOMA Társulatának új, nagyszerű kezdeményezésével szembesültem. Tízegynéhány újjalotai fiatal heteken keresztül készítettek fel a filmezés alapismereteire, majd kamerát adtak a kezükbe, hogy önmagukról, a saját világukról forgassanak kisfilmeket.

Három témára alakultak „csapatok”: az újjalotai kiserdőben élő hajléktalanról, szilveszterről készítettek a saját nézőpontjukból egy anyagot; a fiatalok szórakozása volt a második téma és a munkanélküliségről volt szó a harmadik filmben.

Két közönségtalálkozón vetítették a műveiket és beszélgettek a nézőkkel.

A filmek sokkal jobbak, természetesebbek voltak, mint a nézők gyakran mesterkélt kérdései.

Nemcsak egy korosztályból, de azon belül is egy határozott szubkultúrából verbuválódott a három stáb. Félreérthetetlen volt, hogy ők

a képernyőn megjelenést a korábbiakban – nyilván normakövetésként – a sztársággal, a celebek viselkedésével azonosították. Azzal az illúzióval, hogy aki a mozivásznonra/képernyőre kerül, az a híresség, az ismertség és talán a könnyű élet reményével indulhat. Hiszen akik minduntalan (vagy éppen „unva”) a képernyőkön vannak: színészek, zenészek, politikusok látszólag ilyenek: az élet urai. Viszont most, hogy egymás felé fordították a kamerát – a segítségüket vállaló KOMÁSOK közreműködésével –, ők váltak a filmek szereplőivé, vagy a kíváncsiszkodás/kérdés irányítóivá; pillanatokra – percekre-órákra – új helyzetekbe kerültek. De igen jól játszották ezeket a szerepeket is. Olykor marhaskodtak, máskor komoly beszélgetéseket készítettek – de végre, jórészt a túloldalon állhattak, a kamerába nézhettek, *ők lettek a szereplők.*

Ám közben egyre többször kerültek át a kamera innenső oldalára is – képeikkel néha egészen különleges érzékenységgel közelítettek rá egy-egy megrendítő kézmozdulatra, gesztusra, arckifejezésre. És ők szabhatták meg, hogy mit emelnek/vágnak/szerkesztenek ki a sokféleségből, minek adnak saját maguk hangsúlyt.

Persze azért elsősorban önmaguk szerepeit alakították – hihetetlenül hitelesen.

Ez így volt „kerek”, igazán remek teljesítmények a KOMA Társulattól és a fiataloktól is. És hordozza azt a lehetőséget, hogy későbbi filmezések során, a szerepalakítást még erősebben váltsa majd fel az innenső oldali szerepvállalás: „kamerájuk keresőjében” a másakra, a környezetre való odafigyelés, az odafordulás alázata. S talán kamera nélkül is.

A másokra való odafigyelés, azok megértése. Ez lehetne az elfogadás felé vezető út. Nekik. És nekünk, többieknek is: út az ő elfogadásuk és egymás elfogadása felé.

Ez lenne az igazi folytatás.

PAROLA. Felelős kiadó: a Közösségfejlesztők Egyesülete;
Felelős szerkesztő: Vercseg Ilona;
Korrektor: Velencei Ágnes;
Tördelés: Príma Viktória;
A Szerkesztőség címe: 1251 Budapest, Pf. 42;
Telefon és fax: 201-5728, e-mail: kofe@kkapcsolat.hu;
Műszaki szerkesztés: i&i Kft.